

Høgskulen på Vestlandet

ØKB3111 Bacheloroppgave (Regnskap)

ØKB3111-PRO-1-2021-VÅR-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato:	12-03-2021 09:00	Termin:	2021 VÅR
Slutt dato:	07-05-2021 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Bacheloroppgave - med muntlig presentasjon		
SIS-kode:	203 ØKB3111 1 PRO-1 2021 VÅR		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.:	216

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	27985
Engelsk tittel *:	A study about the phenomenon accounting manipulation in Norway

Sett hake dersom Ja
besvarelsen kan brukes
som eksempel i
undervisning?:

Egenerklæring *: Ja
Inneholder besvarelsen Nei
konfidensielt
materiale?:

Jeg bekrefter at jeg har Ja
registrert
oppgavetittelen på
norsk og engelsk i
StudentWeb og vet at
denne vil stå på
vitnemålet mitt *:

Gruppe

Gruppenavn: (Anonymisert)
Gruppenummer: 6
Andre medlemmer i 213
gruppen:

Jeg godkjenner avtalen om publisering av bacheloroppgaven min *

Ja

Er bacheloroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er bacheloroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

En studie om fenomenet
regnskapsmanipulasjon i Norge

A study about the phenomenon accounting
manipulation in Norway

Sondre G. Sollesnes og Kristoffer Gunnarshaug

Bacheloroppgave økonomi og administrasjon, regnskap
Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap/
Institutt for økonomi og administrasjon/ ØKB3111

Veileder: Alfred Limstrand

Innleveringsdato: 07.05.2021

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Forord

Vi er to studenter ved Høgskolen på Vestlandet som har skrevet denne bacheloroppgaven som en avslutningsoppgave i økonomi- og administrasjonsstudiet. Arbeidet med denne oppgaven har vært meget spennende og innholdsrikt. Oppgavens tema står sentralt i vårt utdanningsløp, hvor motivasjonen for å skrive regnskapsmanipulasjon kom etter en forelesning i faget Regnskapsteori som var innom emne. Ut i fra problemstillingen vår ville vi se hvordan regnskapsmanipulasjon utføres, lære mer om motivasjonen bak handlingen og få en forståelse om hvordan det avdekkes. Ved hjelp av informanter har vi fått andre synspunkt og refleksjoner om fenomenet som har vært behjelpelig for å få en dypere forståelse.

Arbeidet med casene i oppgaven har vært en krevende og utfordrende prosess som har gitt oss mye informasjon. Vi har samarbeidet godt sammen, og hjulpet hverandre når problemer/vanskeligheter har oppstått. Vår veileder Alfred Limstrand har her vært til god hjelp med hans faglige kompetanse. Vi ønsker dermed å rette en takk til vår fantastiske og engasjerte veileder som har bidratt med tilbakemeldinger og innspill i oppgaveskrivingen. Ellers ønsker vi å rette en takk til informantene som har stilt opp til intervjuer i deres arbeidstid og delt deres erfaringer vedrørende temaet.

Sammendrag

Formålet med denne studien har vært å få en dypere forståelse innenfor fenomenet regnskapsmanipulasjon. Problemstillingen i oppgaven går ut på hvordan regnskapsmanipulasjon utføres, hva som er motivasjonen og hvordan en kan avdekke.

I teoridelen i oppgaven belyses aspektene med regnskapet, og dens formål. Videre defineres det om hva regnskapsmanipulasjon er og viser til generell teori innenfor temaet. De forskjellige regnskapsmanipulasjon metodene til Schilit & Perler har vært en viktig del av oppgaven, dette i form av hvilke metoder som er brukt i de ulike sakene som er gått igjennom.

I studien ble det brukt kvalitativ- dokumentanalyse og intervjuer. Utgangspunktet for dokumentanalysen er seks kjente saker knyttet til regnskapsmanipulasjon. Mens intervjudelen gikk ut på å få refleksjoner fra informanter med relevant bakgrunn til tema. Funnene fra rettsavgjørelsene og informantene har blitt sammenlignet og analysert opp mot problemstillingen til oppgaven.

Vi har også i analysen gått dypere og koblet funn fra dokumentanalysen og intervjuene opp mot presentert teori, som har vært bakgrunn for avslutningen av oppgaven.

Konklusjonen i oppgaven vår er at regnskapsmanipulasjon utføres med fiktive inntekter og flytte kostnader fra inneværende periode til en senere periode. Personene som utførte regnskapsmanipulasjon er eldre menn i lederstillinger som sitter på makt og tillit.

Motivasjonsfaktoren bak utførelsen er knyttet til egen eller virksomhetens vinning. Med god forebygging i selskaper vil en hindre manipulasjonen.

Abstract

The purpose of this study has been to gain a deeper understanding within the phenomenon of accounting manipulation. The problem in the thesis is how accounting manipulation is performed, what is the motivation and how to expose it.

In the theoretical part of the thesis, we have highlighted the aspects of accounting, and its purpose. Furthermore, we define what accounting manipulation is and refers to general theory within the topic. The various accounting manipulation methods of Schilit & Perler have been an important part of the topic. Here, the methods of Schilit & Perler are used as a background for discussion of former cases.

In the study, it was used qualitative document analysis and interviews. In the document analysis, we have taken as our starting point six known cases related to accounting manipulation. While the interview part consisted of talking to informants with a relevant background to the topic. The findings from the court decisions and the informants have been compared and analyzed to answer the research question.

We have also gone deeper in the analysis to link findings from the document analysis and the interviews to the presented theory, which has been the background for the conclusion of the thesis.

The conclusion of our thesis is that accounting manipulation is performed with fictitious revenue and by reporting expenses at a later period. The people who performed accounting manipulation are older men in management positions who hold power and trust. The motivating factor behind the execution is linked to one's own or the company's profit. With good prevention in companies, one will prevent the manipulation.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Sammendrag.....	ii
Abstract.....	iii
Tabell og figuroversikt.....	vi
1. Innledning.....	1
<i>1.1 Problemstilling</i>	2
<i>1.2 Avgrensing</i>	2
<i>1.3 Formål med oppgaven</i>	2
2 Teori.....	3
<i>2.1 Regnskapet og regnskapets formål</i>	3
<i>2.2 De grunnleggende regnskapsprinsippene</i>	4
2.2.1 Transaksjonsprinsippet.....	4
2.2.2 Opptjeningsprinsippet.....	4
2.2.3 Sammenstillingsprinsippet.....	4
2.2.4 Forsiktighetsprinsippet.....	5
2.2.5 Sikringsprinsippet.....	5
<i>2.3 Regnskapskvalitet</i>	5
<i>2.4 Hva er regnskapsmanipulasjon?</i>	6
<i>2.5 De ulike manipulasjonsmulighetene</i>	8
2.5.1 Metode 1. For tidlig inntektsføring.....	8
2.5.2 Metode 2. Bokføring av fiktive inntekter.....	9
2.5.3 Metode 3. Øke inntekten med engangsgevinster.....	10
2.5.4 Metode 4. Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode.....	10
2.5.5 Metode 5. Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap.....	11
2.5.6 Metode 6. Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode.....	12
2.5.7 Metode 7. Skyve fremtidige utgifter til en tidligere periode.....	12
<i>2.6 Hva er motivasjonsfaktoren til regnskaps-manipulasjon?</i>	13
2.6.1 Mislighets Triangelet.....	14
2.6.2 Positiv regnskapsteori, Insentiver til manipulasjon.....	17
<i>2.7 Forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon</i>	20
2.7.1 Klager, tips og rykter.....	23
3 Metode.....	25
<i>3.1 Kvalitativ og kvantitativ metode</i>	25
<i>3.2 Data</i>	25
<i>3.3 Dokumentanalyse</i>	26
3.3.1 Utvalg.....	27
<i>3.4 Intervjuer</i>	28

3.4.1 Valg av intervjuform.....	28
3.4.2 Valg av informanter	29
3.4.3 Intervjuguide.....	29
3.5 Kvaliteten av undersøkelsen.....	30
3.5.1 Validitet.....	30
3.3.2 Reliabilitet.....	31
4. Funn.....	33
4.1 Funn i domsavgjørelser.....	33
4.1.1 Finance Credit ASA.....	33
4.1.2 Sponsor Service AS.....	37
4.1.3 Fast Search & Transfer ASA.....	40
4.1.4 Fesil Saken	43
4.1.5 Nedre Romerike vannverk	45
4.1.6 Lunde Saken	47
4.2 Funn i intervju	50
4.2.1 Hva er regnskapsmanipulasjon?.....	50
4.2.2 Schilit & Perler sine syv metoder	51
4.2.3 Motivasjonsfaktorer ved utførelse av regnskapsmanipulasjon.....	52
4.2.4 Kjennetegn ved gjerningspersonene.....	55
4.2.5 Hvordan jobber du/dere når dere mistenker regnskapsmanipulasjon.....	55
4.2.6 Avdekking og forebygging.....	57
5 Analyse av funn.....	61
5.1 Metoder brukt i rettssakene	61
5.2 Hva kjennetegner gjerningspersonene?.....	63
5.2.1 Kjønn.....	64
5.2.2 Alder.....	64
5.2.3 Stilling.....	65
5.2.4 Sammenligning av våre funn mot KPMG sine funn	66
5.3 Motivasjonsfaktorer.....	67
5.4 Hvordan avdekke og forebygge regnskapsmanipulasjon?	70
6. Avslutning.....	74
6.1 Oppsummering.....	74
6.2 Konklusjon	74
6.3 Forslag til videre forskning.....	76
Referanser.....	78
Vedlegg.....	81
Vedlegg 1.....	81
Vedlegg 2.....	83

Tabell og figuroversikt

Tabell 1 Utvalg informanter.	29
Tabell 2 Metoder brukt.....	61
Tabell 3 Motivasjonsfaktor.....	67
Tabell 4 Type avdekking.....	70
Figur 1 Mislighetstriangelet (Baksaas & Stenheim, 2020, s. 436).....	14
Figur 2 Fordeling av kjønn.....	64
Figur 3 Alder	65
Figur 4 Stillingstyper.....	66

1. Innledning

Vi skal i denne studien ta for oss fenomenet regnskapsmanipulasjon, et begrep som er aktuelt, komplisert og som er i stadig utvikling i takt med teknologien. Vi har i de siste årene sett at det har dukket opp flere regnskapsskandaler både internasjonalt og nasjonalt. På et internasjonalt nivå har vi saker som Worldcom-skandalen og Enron-skandalen. Mens i Norge har vi saker som Finance Credit og Sponsor Service. Det alle sakene har til felles er ringvirkningene de har hatt på samfunnet og næringslivet. I følge Prop. 117 L ((2009-2010), s. 14) er blant annet gruppene som kan rammes av regnskapsmanipulasjon investorer i foretaket (eierne) og potensielle investorer, långivere og andre kreditorer, skatte- og tilsynsmyndigheter og de ansatte. Ringvirkninger av manipulasjonen vil oftest være tap av penger, men det finnes også andre ringvirkninger som for eksempel i Enron-skandalen der et av verdens største revisjonsfirma Arthur Andersen gikk konkurs. En annen ringvirkning er risikoen for at regnskapet vil miste sin pålitelighet. Det vil bli vanskeligere for interessenter å stole på regnskaper når en skal gjøre ressursallokering, grunnet usikkerheten om det foreligger et riktig økonomisk bilde av regnskapet. Vi er nå 15-20 år etter skandalene og regnskapsmanipulasjon foregår enda med økt globalisering og bedre teknologi. Med bedre teknologi kommer bedre avdekkings metoder, men det åpner også opp for nye metoder å ramme virksomhetene på. Vi vil med denne oppgaven prøve å dykke dypere ned i hva regnskapsmanipulasjon er, motivasjonen bak og hvordan en kan avdekke det.

For at det skal bli utført regnskapsmanipulasjon i virksomheter må det være personer som utfører handlingene. Ifølge en spørreundersøkelse som KPMG(2016) har utført i 2016 viser det seg at 69% av personene som har begått økonomisk kriminalitet i undersøkelsen er mellom 36 og 55 år gammel. Det er hovedsakelig menn som begår økonomisk kriminalitet med 79% mot kvinner på 17%. Ifølge Baksaas & Stenheim (2020, s.435) finnes det flere grunner til å utføre regnskapsmanipulasjon, men det vil vanligvis skje på grunn av økonomisk fordeler ledelsen vil motta. Vi synes det vil være interessant å se nærmere på hvem som manipulerer, hvilke stillinger de har, kjønn og alder. Dette kan være alt fra toppledere i store virksomheter til ledere i små virksomheter. Vi får dermed et forskningsspørsmål:

Hvem er disse personene som utfører regnskapsmanipulasjon?

1.1 Problemstilling

Ut ifra det vi har presentert i innledning har vi kommet frem til en problemstilling som blir:

Hvordan utføres regnskapsmanipulasjon, hva er motivasjonen og hvordan kan en avdekke det?

1.2 Avgrensing

På grunn av at vi har en tidsbegrensning så blir vi nødt å avgrense oppgaven.

Vi kommer til å fokusere oppgaven på manipulasjon som knytter seg til regelbrudd på norsk sakkel og etter norske regnskapsregler. Vi kommer til å begrense antall saker som vi skal studere til seks. Dette grunnet omfanget av sakene i kombinasjon med intervjuene som skal utføres. Med at vi har begrenset oppgaven til en mindre del kan dette bety at noen forhold ikke fanges opp, vi kommer til å snakke mer om dette senere i studien.

1.3 Formål med oppgaven

Formålet med valg av temaet regnskapsmanipulasjon er å kunne få en dypere og bedre forståelse av et tema som er omfattende, komplisert og som det står lite forskningsdata om. Regnskapsmanipulasjon er et tema som for oss virker veldig spennende og interessant, og vi ble relativt fort enige om at dette interesserte oss. Regnskapsmanipulasjon er også et sentralt tema i vårt utdanningsløp med regnskapsprofilen, men også i videre utdanningsløp i forhold til valg av master i regnskap og revisjon. Vi vil med denne oppgaven kunne få en enda bedre forståelse om hvordan regnskapsmanipulasjon foregår, motivasjonen bak, og hvordan en kan avdekke/forebygge.

2 Teori

2.1 Regnskapet og regnskapets formål

Regnskapet er en form for kommunikasjon som brukes til å måle den økonomiske aktiviteten til virksomheten, og vise resultatet av målingene til regnskapsbrukerne.

Det finnes forskjellige måter å føre selve regnskapet på, i Norge har en to forskjellige regnskapsspråk International Financial Reporting Standards (IFRS) og God regnskapsskikk (GRS). Men det finnes også et alternativ til i God regnskapsskikk for små foretak, som benytter en rekke forenklingsregler.

Det følger av regnskapsloven at de aller fleste som driver næringsvirksomhet plikter å føre regnskaper for foretaket (Økokrim, 2017). Regnskapets formål er å gi beslutningsnyttig økonomisk informasjon til regnskapsbrukere, som er med på å legge et grunnlag for deres beslutninger og ressursallokering. (Baksaas & Stenheim, 2020, s. 20).

Bakgrunnen for regnskapsplikten har oppstått er på grunn av foretakets ledere, eiere, ansatte og kreditorers behov for å kunne vurdere foretakets resultat og økonomiske stilling. I det offentlige kan det være myndigheter som er avhengige av å kunne kontrollere regnskap for å overse at påbudte oppgaver sendes inn, og skatter og avgifter blir riktig beregnet og innbetalt. Regnskapene kan også vise hvorvidt transaksjoner er i strid med lover/forskrifter og om de evt. er straffbare. (Økokrim, 2017)

Virksomheter som plikter å føre regnskap skal følge regnskapsbestemmelsene, disse kan deles i to hovedgrupper.

- Bestemmelser om registrering/bokføring av transaksjoner
- Bestemmelser om årsregnskap.

Ved overtredelse av regnskapsbestemmelsene skal en straffes etter straffeloven §§392-394, regnskapsloven §8-5 eller Bokføringsloven §15. (Økokrim, 2017). Ut ifra disse lovene kan en med en overtredelse forvente straff i form av bøter og fengsel. I henhold til straffeloven kan en straffes med bot og fengsel inntil 2 år dersom en overtrer bestemmelser om bokføring og dokumentasjon av regnskapsopplysninger, årsregnskap, årsberetning eller

regnskapsoppbevaring som er fastsatt i lov eller forskrift i medhold av lov, jf. strl. §392.
Mens ved grov regnskapsovertredelse kan en straffes med fengsel inntil 6 år, jf. strl. §393.

2.2 De grunnleggende regnskapsprinsippene

Årsregnskapet skal ifølge regnskapsloven utarbeides i samsvar med god regnskapsskikk. Innregning og måling etter regnskapslovens ordinære regler følger de grunnleggende regnskapsprinsippene. Det finnes 10 grunnleggende regnskapsprinsipper i kapittel 4 i regnskapsloven. De fem første prinsippene er for innregning og måling av transaksjoner, og for inntekter og kostnader. Vi velger å fokusere på de fem første prinsippene, fordi de er mer relevant til oppgaven.

2.2.1 Transaksjonsprinsippet

Transaksjoner skal innregnes til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet (jf. rskl. §4-1 første ledd, 1. punkt.).

Det finnes 3 ulike typer transaksjoner, salgs- og kjøptransaksjoner, finanstransaksjoner og egenkapitaltransaksjoner. En transaksjon er overføring av risiko og kontroll over ytelse og vederlag fra en part til en annen. Tidspunktet for en transaksjon er dermed når risiko og kontroll er overført til den andre part.

(Baksaas & Stenheim,2020, s. 163)

2.2.2 Opptjeningsprinsippet

Inntekt skal resultatføres når den er opptjent (jf. rskl. §4-1 første ledd, 2. punkt).

Opptjeningsprinsippet er en regel som handler om hvordan inntekt skal periodiseres og resultatføres når den er opptjent. Hovedregelen er at inntekt er opptjent når det foreligger en transaksjon, slik som i transaksjonsprinsippet. Men opptjeningsprinsippet åpner også opp for at inntekter kan være opptjent før eller etter transaksjonstidspunktet. Det gjelder i tilfeller en har markedsbaserte finansielle omløpsmidler (jf. rskl. 5-8) og utenlandsk valuta (jf. rskl. 5-9) dette på grunn av det er likvide eiendeler.

2.2.3 Sammenstillingsprinsippet

Utgifter skal kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekt. (jf. Rskl. §4-1 første ledd, 3. punkt).

Kostnadene innregnes i samme periode som inntektene. Inntektene ved salg av varer og tjenester i en periode stilles sammen med verdien av innsatsfaktorene som har skapt inntektene. Direkte sammenheng kan være varekostnader, mens en indirekte sammenheng kan være avskrivninger på anleggsmidler.

2.2.4 Forsiktighetsprinsippet

Urealiserte tap skal resultatføres. (jf. Rskl. §4-1 første ledd, 4. punkt).

Et prinsipp der lavest verdis prinsipp er sentralt ved vurdering av omløpsmidler og anleggsmidler. Med hjelp av det skal usikre verdier verdsettes basert på en forventet verdi. Det tillates derfor ikke at forsiktighetshensyn påvirker estimatet ved at det legges inn en margin for forsiktig vurdering. (Revisjon.no,u.å.)

2.2.5 Sikringsprinsippet

Ved sikring skal gevinst og tap resultatføres i samme periode. (jf. Rskl. §4-1 første ledd, 5. punkt)

Sikring handler om to posisjoner som nøytraliserer gevinster eller tap som følge av prisendring. Sikringsprinsippet er en regel om periodiserings bestemmelse, som fastsetter at gevinst og tap på posisjoner som sikrer hverandre skal resultatføres i samme periode. Forsiktighetsprinsippet innebærer at urealisert gevinst og tap behandles ulikt. Urealisert tap resultatføres umiddelbart, mens gevinst resultatføres når den er realisert med mindre vurderingen er til markedsverdi eller dagskurs, jf. Rskl. §§5-8 og 5-9. (Revisjon.no,u.å.)

2.3 Regnskapskvalitet

Det finnes flere måter å forstå regnskapskvalitet på, og ifølge Magma (Stenheim et al., 2017) finnes det minst 3 ulike forståelser av begrepet «(1) rapportering av beslutningsnyttig informasjon, (2) fravær av regnskapsmessig støy og (3) rapportering av økonomiske realiteter.

Et regnskap med høy regnskapskvalitet vil gi en god informasjon til brukere om økonomien i virksomheten. En faktor som i særlig stor grad kan påvirke regnskapskvaliteten er regnskapsmanipulasjon (Baksaas & Stenheim, 2020, s. 423). Regnskapsmanipulasjon er en del av støyen som kan redusere regnskapskvaliteten, hvor en har stor støy i et regnskap vil en ha dårlig regnskapskvalitet. Støykildene kan grupperes i tre kategorier (Langli, 2016, s. 751.):

1. Regnskapsreglene/-standardenes utforming

Handler om at det kan oppstå støy på grunn av de økonomiske verdiene ikke blir fanget opp av regnskapsreglene. Det finnes forskjellige måter å måle de økonomiske verdiene på i henhold til hvilket regnskapsspråk og regler en bruker. (Langli 2016, s. 751)

2. Usikkerhet om fremtiden

Handler om at det kan oppstå støy som følge av at fremtidige kontantstrømmer er usikre. Den formen for usikkerhet på forskjellige kontantstrømmer kan være gjeldende på mange områder, som hvor stor avsetning for tap på utlån bankene bør ta? Hva er riktig verdi på bedriftens pensjonsforpliktelser? Måleproblemene kan være formidable, og det er ingen måter å unngå dem på. Skal en vurdere regnskapskvaliteten må en dermed konkret identifisere hvilke områder usikkerheten er størst, og etter beste evne vurdere hvilken betydning usikkerheten kan ha. (Langli, 2016, s. 758.)

3. Regnskap Produsentenes rapporteringsstrategi

Den tredje støykilden er noe regnskapsprodusentene selv har ansvar om, da de kan velge hvor de vil ligge på akse som går fra å informere til og desinformere. Regnskapsprodusentene kan imidlertid ha intensiver og mulighet til å gi bedre eller mindre informasjon enn det nøytral rapportering innebærer. (Nøytral rapportering vil innebære at regnskapsprodusenten ikke griper inn i rapporteringssystemet). (Langli, 2016, s.763).

2.4 Hva er regnskapsmanipulasjon?

I norsk språk kan en finne flere begreper som er nære synonyme til regnskapsmanipulasjon. Eksempelvis ved regnskapssvindler, regnskapsjuks, resultatstyring, kreativ regnskapsføring og rapporteringsstrategi mv. Det vil si at regnskapsmanipulasjon har et mangesidig innhold.

I Regnskapsteori forklarer Baksaas at regnskapsmanipulering kan klassifiseres og forstås ut fra hva og hvilke deler av regnskapet som manipuleres, hvordan manipuleringen skjer, hva som driver manipuleringen og hvorvidt effekten av manipuleringen gir rapportering i samsvar med eller på tvers av gjeldende regnskapsregulering. I prinsippet kan alle sider av regnskapet manipuleres. Om en da ser på de ulike tilfellene ved manipulasjon er motivet å få effektene på resultat og balansen, snarere enn andre deler av regnskapet. Av denne grunnen kan regnskapsmanipulering likestilles med resultatstyring, eller det engelske begrepet «earnings management» (Baksaas & Stenheim, 2020, s 430).

«Earnings management occurs when managers intentionally use judgement in financial reporting and in structuring transactions to alter financial reports to mislead some stakeholders about the underlying economic performance of the firm or to influence contractual outcomes that depend on reported accounting numbers. »

Dette er en av de mest siterte definisjonene av regnskapsmanipulasjon (Healy & Wahlen, 1999, referert i Kinserdal, 2017). De mener at en slik resultatstyring oppstår når ledelsen med vilje bruker skjønn i finansiell rapportering og strukturering av transaksjoner, for å endre finansielle rapporter for og villedde interessenter om den underliggende økonomiske stillingen til foretaket.

Det er flere kvalifiserte personer innenfor dette området som har forsøkt å definere regnskapsmanipulasjon på andre måter som:

«Bevisste feilrapportering i styrets årsberetning og annen rapportering.

Regnskapsmanipulering vil si å avgi regnskapsrapporter som inneholder opplysninger om inntekter, kostnader, eiendeler og gjeld som avviker fra det som ville vært rapportert dersom lovlige regnskapsregler, prinsipper og standarder hadde vært fulgt». (Olsen, 2007, s.79)

Eksterne revisorer benytter derimot begrepet misligheter om tilsiktede handlinger som er utført av en eller flere innen ledelsen, av personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre og som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig eller ulovlig fordel (DnR, 2006, referert i Olsen, 2007, s. 20). I revisjonsstandarden RS240 er mislighetsbegrepet videre eksemplifisert, med underslag av eiendeler og regnskapsmanipulering som hovedoversikter. Revisjonsstandarden presiserer at revisorer skal

være opptatt av misligheter som forårsaker vesentlig feilinformasjon i regnskapet og at revisorer ikke tar standpunkt til om det faktisk har forekommet misligheter i juridisk forstand. I følge revisorlovens §5-1 tredje ledd, skal den eksterne revisor gjennom revisjonen bidra til å forebygge og avdekke misligheter (Olsen, 2007, s.20).

2.5 De ulike manipulasjonsmulighetene

Ved dette delkapittelet går det inn på de forskjellige manipulasjonsmulighetene som brukes av ledelsen i forskjellige virksomheter. Schilit og Perler (2010, s. 25.) har identifisert syv forskjellige metoder for å manipulere et regnskap på:

1. For tidlig inntektsføring
2. Bokføring av fiktive inntekter:
3. Øke inntekten med engangs gevinster
4. Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode
5. Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap
6. Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode
7. Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode.

De forskjellige metodene blir i boken delt inn i to store undergrupper, der den ene handler om å øke inntekten/gevinsten i nåværende periode mens den andre undergruppen handler om og redusere inntekten i nåværende periode slik at de kan flytte inntekten til en annen periode.

Undergruppe 1-5 handler om at ledelsen skyver mer inntekter eller gevinster til nåværende periode, eller forskyver kostnader til en senere periode. Metode 6-7 handler om at ledelsen enten holder igjen dagens inntekt til en senere periode eller at ledelsen skyver kostnader til nåværende periode. (Schilit & Perler, 2010, s. 44)

2.5.1 Metode 1. For tidlig inntektsføring

Schilit og Perler (2010, s. 48.) presenterer 4 teknikker for å inntektsføre inntekter for tidlig. Den første teknikken handler om å bokføre inntekter før fullført arbeid i henhold til kontrakten. Den andre teknikken går ut på å alternativt bokføre inntekt før varene og tjenestene er levert. En vil med dette bryte med opptjeningsprinsippet i regnskapsloven §4-1. 2 ledd som omhandler at inntekt skal resultatføres når den er opptjent. Den tredje teknikken

som blir presentert er å inntektsføre varer eller tjenester før kjøperens endelige aksept, der avtalen enda ikke er inngått. Den siste teknikken handler om å inntektsføre inntekt når kjøperens bestilling er usikker, en vil med dette inntektsføre noe som det er usikkert at en vil få innbetalt.

2.5.2 Metode 2. Bokføring av fiktive inntekter

Bokføring av fiktive inntekter i regnskapet er en annen metode som Schilit og Perler (2010, s. 75) presenterer i sin bok. Det blir også her skilt mellom 4 ulike teknikker.

Den første teknikken innenfor “fiktive inntekter” er å bokføre inntekter fra transaksjoner som mangler økonomiske substans. Dette betyr at transaksjonen ikke har et økonomisk formål. Det vil si inntekter fra transaksjoner der de såkalte kundene ikke er pliktig til å beholde eller betale for produktet. Noe som vil bryte med transaksjonsprinsippet iht. regnskapsloven §4-1.1. (Schilit & Perler, 2010, s.76).

Den andre teknikken innenfor “fiktive inntekter” er å bokføre inntekter fra transaksjoner som mangler en rimelig armlengdes prosess. Dette er transaksjoner som gjøres av nærstående parter seg imellom, det kan være transaksjoner med alt fra rabatter, spesielle avtaler og lignende. Det er her viktig for en investor «å ha tungen beint i munnen» og bruke mer tid på gransking av slike ordninger. Fordi det er viktig å forstå om inntektene er bokført i tråd med den økonomiske virkeligheten ved transaksjonen. (Schilit & Perler, 2010, s. 82).

Den tredje teknikken går ut på å registrere salgsinntekt på transaksjoner som ikke produserer inntekt. Det går ut på at en velger å klassifisere inntekten feil ved og klassifisere inntekten som salgsinntekt i stedet for annen driftsinntekt. Salgsinntektene til bedriften er det som omhandler selskapets kjernevirksomhet, mens annen driftsinntekt for eksempel kan være engangs inntekter i form av salg av eiendom eller salg av deler av bedriften (Schilit & Perler, 2010, s. 84).

Den siste teknikken går ut på å bokføre reelle transaksjoner, men med oppblåste beløp. Dette går ut på at virksomheten vil blåse opp inntekten slik at bedriftens inntekt ser mye bedre ut. Dette vil føre til at bedriftens resultat vil være høyere enn hva realiteten tilsier (Schilit & Perler, 2010, s. 86).

2.5.3 Metode 3. Øke inntekten med engangsgevinster

Engangsgevinster kan sammenlignes med en magiker som drar opp en kanin ut av løse luften. For virksomheter som sliter kan det være fristende å ta dette i bruk for å booste inntekten. Schilit & Perler presenterer i boken to forskjellige teknikker som ledelsen kan bruke for å gi inntektene er raskt, men midlertidig «skudd i armen».

(Schilit & Perler, 2010, s. 93)

Den første teknikken handler om å øke inntekten ved bruk av engangsgevinster. Dette kan være gevinster ved realisasjon av eiendeler eller andre investeringer. Om virksomheter velger å klassifisere inntektene som salgsinntekter, vil driftsresultatet gjenspeile et høyere resultat enn hva realiteten er. (Schilit & Perler, 2010, s. 94)

Den andre teknikken går ut på å øke inntekten ved å omklassifisere ulike balanseposter. Dette kan for eksempel gjøres ved at en eiendom eller et driftsmiddel blir bokført til historisk kostpris. En vil med dette undervurdere eiendelen slik at virksomheten vil få en større gevinst ved realisasjon (Schilit & Perler, 2010, s. 101).

2.5.4 Metode 4. Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode

Schilit & Perler (2010, s. 112) forklarer i boken om en totrinnsprosess der kostnader blir bokført i balansen som en ressurs i steg 1, og i steg 2 blir kostnaden flyttet fra balansen til resultatregnskapet. Virksomheter velger iblant å flytte kostnader som skjer i nåværende periode til en senere periode, dette for å hindre dem i og redusere inntektene til en senere periode. De vil med dette bryte med totrinnsprosessen å velge og holde kostnaden i balansen lengre. Schilit & Perler presenterer 4 ulike teknikker på å flytte kostnader.

Den første teknikken handler om at ledelsen bokfører kostnader på balansen isteden for å kostnadsføre dem umiddelbart. (Schilit & Perler, 2010, s.113). Med en slik balanseføring vil en utsette kostnader i nåværende periode til en senere periode, og få et bedre regnskapsmessig resultat enn realiteten vil tilsa det året.

Den andre teknikken går ut på å avskrive eiendeler for sakte, nettopp for å bedre resultatet. (Schilit & Perler, 2010, s.121) Et eksempel kan være en gravemaskin som har forventet

levetid på 6 år, men avskrivningsplanen blir bevisst strukket av ledelsen til 10 år. En vil med det få et bedre regnskapsmessig resultat. Samme vil skje med den tredje teknikken som går ut på å unnlate og skrive ned eiendeler med verdifall i regnskapet. For eksempel et produkt som ikke møter markedets behov lengre, og bedriften blir nødt til å redusere prisen eller skrive av hele produktet til 0. Ved en slik situasjon skal bedriften nedskrive produktet i regnskapet til den opprinnelige verdien, men velger bedriften å opprettholde den opprinnelige verdien vil det gi et bedre resultat (Schilit & Perler 2010, s.126).

Den fjerde teknikken innenfor “å flytte kostnader i inneværende periode til neste”, er at bedrifter ikke avsetter for tap knyttet til usikre kundefordringer, lån og ukurans. Skyver bedriften disse kostnadene til en senere periode blir resultatet høyere i nåværende periode. (Schilit & Perler 2010, s.129).

2.5.5 Metode 5. Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap

Den femte metoden som Schilit & Perler (2010, s. 137) presenterer er ulike teknikker på hvordan ledelsen skjuler kostnader eller tap slik at de klarer å mislede regnskapsbrukerne.

Den første teknikken handler om at ledelsen unngår å bokføre hele eller deler av en utgift eller tap. Dette kan være at en unngår å betale en faktura etter endt periode/kvartal. Utgiftene kan være alt fra små beløp til større beløp knyttet til for eksempel strøm, leiekostnader, varekostnader osv. (Schilit & Perler, 2010, s. 139)

Den andre teknikken Schilit & Perler (2010, s. 145) presenterer er å frigjøre usikre avsetninger, slik at en bedrift kan øke inntekten. For eksempel ved å frigjøre tidligere garantiavsetninger en bedrift har. Det regnskapsmessige resultatet vil da påvirkes i en positiv retning fordi kostnader reduseres, og inntekter forblir uendret.

Den tredje teknikken Schilit & Perler (2010, s.149) presenterer går ut på at bedrifter unngår å registrere eller redusere utgifter ved bruk av aggressive regnskapsforutsetninger. Denne teknikken viser hvordan ledelsens fleksibilitet i valg av regnskapsprinsipper og estimerer kan være et verktøy for å skjule utgifter. Et eksempel på dette kan være å redusere forpliktelser knyttet til pensjon eller leasing.

Den siste teknikken Schilit & Perler (2010, s. 154) presenterer går ut på å redusere utgiftene ved og frigjøre reserver fra tidligere kostnader. Dette blir gjort med en generisk reserve der en flytter utgiftene fra forpliktelse konto til utgiftskonto slik at en reduserer utgiftene og øker fortjenesten.

2.5.6 Metode 6. Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode

Den sjette metoden Schilit & Perler (2010, s. 159) handler om teknikker på hvordan ledelsen kan manipulere slik at bedriften kan møte høye forventinger fra investorer. Den tar utgangspunkt i å redusere inntekter i en periode, slik at en kan få en mer inntekt i en senere periode.

Den første teknikken som blir presentert går ut på å lage reserver av inntekter som en fører i balansen, som kan inntektsføres i senere perioder. En vil med dette ha penger til en «regnfull dag» der det kan være behov for reserven for å øke inntekten i en ellers dårlig periode.

(Schilit & Perler, 2010, s. 160)

Den andre teknikken går ut på feil regnskapsføring av derivater for å spre ut inntekt. Formålet er da at bedriften kan skape seg en reserve. (Schilit & Perler, 2010, s. 165)

Den tredje teknikken går ut på å opprette reserver i forbindelse med et oppkjøp. For eksempel oppkjøpsbedriften får beskjed om og ikke inntektsføre til etter oppkjøpet er gjort.

Da oppkjøpet er fullført vil bedriften som har gjort oppkjøpet inntektsføre reservene og få en boost. (Schilit & Perler, 2010, s. 169)

Den siste teknikken som blir presentert av Schilit & Perler (2010, s.171) er å holde tilbake inntekt til etter endt periode. En vil med dette flytte salg i inneværende periode til en senere periode, og det vil bli vist en uærlig og misledende inntekt.

2.5.7 Metode 7. Skyve fremtidige utgifter til en tidligere periode

Den syvende og siste metoden som Schilit & Perler (2010, s. 175) presenterer er teknikker der ledelsen skyver fremtidige utgifter til tidligere perioder. De vil med dette bokføre kostnader med en gang slik de blir borte. Resultatet til bedriften vil da bli redusert i inneværende periode, mens de fremtidige resultatene vil blåses opp og vise feilaktige resultat.

Den første teknikken (Schilit & Perler, 2010, s. 176) går ut på å feilaktig avskrive eiendeler i den nåværende perioden slik at en unngår utgifter i en fremtidig periode. Totrinns prosessen er også her sentral, bare at det i dette tilfelle vil være motsatt. Her vil kostnadene umiddelbart gå fra trinn 1 til trinn 2. Med andre ord blir eiendelen skrevet av ved å bokføre utgifter mye tidligere enn det man skal. Dermed vil kostnaden bli bokført tidligere, og en vil redusere kostnader i fremtiden.

Den andre teknikken (Schilit & Perler, 2010, s. 183) tar utgangspunkt i å bokføre ulike kostnader på en urettmessig måte. Dette gjøres med at selskaper registrerer en kostnad i dag for å forhindre at fremtidige utgifter blir rapportert som utgifter. Teknikken går ut på at ledelsen laster opp med utgifter i nåværende periode, både fra kostnader fra fremtidige perioder og med fiktive kostnader. De framtidige periodene vil da vise: 1. høyere driftsresultat grunnet underrapporterte utgifter og 2. falske utgifter og tilhørende falske forpliktelser som vil bli reversert. Resultatet av det vil bli underrapporterte driftskostnader og oppblåst fortjeneste.

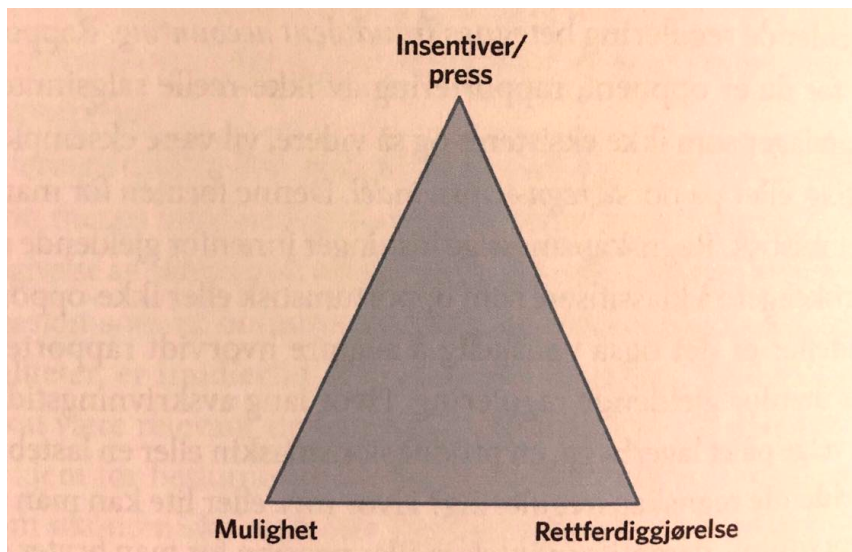
Et eksempel på en slik teknikk kan være å bruke restrukturerings reserver for å bedre resultatet. La oss si en bedrift har planer om å si opp 250 arbeidere med en sluttpakke på 200 000 for hver arbeider, men velger å ta en større restrukturerings kostnad og annonserer 500 arbeidere istedenfor. Med det vil ledelsen doble restruktureringskostnadene og forpliktelsen. Bedriften vil dermed betale ut 200 000 til 250 arbeidere som har mistet jobben, mens de resterende pengene vil stå på gjeldssiden i balanseregnskapet. Ledelsen frigjør da den falske reserven og reduserer kompensasjons kostnader.

2.6 Hva er motivasjonsfaktoren til regnskapsmanipulasjon?

Delkapittelet går inn på relevant teori fra Baksaa & Stenheim (2020) som går ut på hvilke forutsetninger som ligger til grunn for manipulering, samtidig incentiver som kan være avgjørende for utførelsen.

2.6.1 Mislighets Triangelet

Misligheter er et begrep som opptrer særlig i revisors sammenheng, som da dekker regnskapsmanipulering og underslag av eiendeler. I litteraturen finnes det ulike modeller som forsøker å forklare misligheter, både individuelle og mer sosiologiske forklaringsmodeller. En kjent modell er mislighets triangelet som er utarbeidet av Donald Cressy(1950-tallet). (Baksaas & Stenheim,2020, s. 436).

Figur 1 Mislighetstriangelet (Baksaas & Stenheim, 2020, s. 436)

Mislighetstrekanten bidrar til å forklare hvilke mentale prosesser som skjer i forkant av misligheter hos en gjerningsperson som i utgangspunktet har gått inn i et verv eller en stilling med ærlige hensikter. Modellen gjelder ikke nødvendigvis for situasjoner der en person søker seg til en posisjon, i visshet om at det reelle motivet for å få stillingen er tilgang til mislighets muligheter. I slike tilfeller er den mentale barrieren for å begå misligheter brutt allerede ved tiltredelsestidspunktet. Det kan ligge eksterne press faktorer til grunn, som utpressing og trusler eller at personen kan ha vært motivert av egen grådighet. (Olsen, 2007, s.46). En viktig ting å understreke er at selv om alle disse punktene er tilstede, betyr det ikke at nødvendigvis at misligheter forekommer. Enkeltpersoners valg, holdninger og moral vil være sentralt her. (Baksaas & Stenheim,2020, s. 436). Vi ser videre på fire sentrale forutsetninger for regnskapsmanipulering:

1. Interessekonflikt - insentiver eller press

Den første forutsetningen for at regnskapsmanipulering skjer er at det finnes interessekonflikter mellom ledelsen og en eller flere interessentgrupper. Dette utgjør kjernen

til prinsipal-agent-problemet. Disse relasjonene mellom prinsipal-agent-problemet er mellom ledelsen og eierne på den ene siden og långiverne på den andre. Agenten vil handle snarere for egeninteresse enn i prinsipalens interesse, som kan være et eksempel. Agenten vil normalt opptre opportunistisk og påføre prinsipalen agentkostnader. En agent handler i prinsipalens interesse ofte på grunn av sammenfallende interesser. Det kan også være snakk om lojalitet eller/og at agenten handler bevisst i prinsipalens interesse, og det da oppstår en interessekonflikt. Eksempler som kan eksistere kan ha ulik tidshorisont, ulik risikoholdning og ulik tilgang til ressurser foretaket. Ulike tiltak for å minimere interessekonflikten er mer overvåkning og kontroll av agenten ved for eksempel etablering av kontrakter som gir agenten insentiver til å handle i prinsipalens interesse. (Baksaas & Stenheim, 2020, s. 437)

2. Informasjonsasymmetri - mulighet

Videre forklarer Baksaas & Stenheim (2020) at den andre forutsetningen er delvis relatert til den første. Når det kommer til prosessering av informasjon må dette være imperfekte og ineffisiente. Det finnes flere interessenter og et informasjonsbehov i markedet. Det vil derfor være potensielle brukere/etterspørere av regnskapsinformasjon. Det er tilstrekkelig at ett vesentlig marked er ineffisient og altså ikke nødvendig at alle er ineffisiente. Ineffisiens resulterer i informasjonsasymmetri og positive informasjons og kontraktskostnader. Det er her rimelig å anta at ledelsen i et selskap sitter med mer og bedre informasjon enn andre interessenter. Ledelsen har også et overordnet ansvar med å utarbeide regnskapet og er dermed ansvarlig for å opplyse interessentene om økonomiske forhold gjennom regnskapet. Slik som nevnt ved formålet ved et regnskap, skal regnskapet redusere informasjonsasymmetri mellom ledelsen og interessentene. Dette blir definert som et ikke-opportunistisk rapportering.

Samtidig kan risikoen for at ledelsen utnytter informasjonsasymmetri til å rapportere villedende informasjon. Dette blir omtalt som opportunistisk rapportering. Ved en slik rapportering vil ikke regnskapet redusere informasjonsasymmetrien, men i stedet opprettholde eller øke informasjonsasymmetrien. (Baksaas og Stenheim, 2020, s. 438)

Ved det siste tilfelle vil ikke interessentene klare å identifisere manipuleringen, fordi de ikke har tilgang til all informasjon. Om manipuleringen er lett å avsløre, er det rimelig å anta at den vil gjøre lite skade. Interessentene vil ikke la seg mislede og ledelsen vil ikke kunne tilegne seg fordeler. Ved motsatt tilfelle, om den er vanskelig å avsløre på grunn av

ineffisiente markeder og informasjonsasymmetri, kan manipulering være en rapporteringsstrategi for ledelsen. Dette vil si at manipuleringen kan gjøre stor skade og gi misledende informasjon for regnskapsbrukerne. Dermed vil betydelig informasjonsasymmetri øke risikoen for manipulering. (Baksaas og Stenheim,2020, s .438)

3. Rapporteringsfrihet - mulighet

En tredje forutsetning er rapporteringsfrihet. Uten rapporteringsfrihet vil rapporteringsvalg være tatt av reguleringsmyndighetene, og det vil dermed være lite rom for manipuleringen. I den ene enden finner vi kontantregnskapet og den andre enden finner vi virkelig-verdi-regnskapet. Kontantregnskapet gir liten rapporteringsfrihet og lite rom for skjønnsmessige vurderinger med verdsetting og periodisering. Et regnskap er basert på virkelig verdi, og gir større rom for skjønnsmessige vurderinger. Eksempler kan være eiendeler, estimater, og markedsverdi/anskaffelseskost. Et virkelig verdi-regnskap vil derfor lide av lav pålitelighet, lav verifiserbarhet og i stor grad av skjønnsmessig frihet. Dette vil da øke risikoen for manipulering. I praksis vil regnskapet bli utarbeidet med rapporteringsfrist som ligger et sted mellom disse ytterpunktene. (Baksaas og Stenheim,2020, s .438)

4. Holdninger og rettferdiggjøring

Den siste forutsetningen vil være at ledelsen har etiske verdier som tilsier at den vil utnytte informasjonsasymmetri og rapportering friheten. For ikke alle vil benytte muligheten til å benytte manipulasjon om den byr seg. Gode etiske verdier og holdninger er det beste forsvaret mot manipulering. Hvis det ligger til grunn et tillitsforhold innad de internasjonale og norske økonomiske systemer, er det ikke nødvendig med omfattende kontrakter som gir insentiver til å oppfylle kontrakten og som regulerer sanksjoner hvis kontrakten ikke overholdes. Samtidig også ikke nødvendig å etablere fordyrende kontroll og overvåkingssystemer. (Baksaas og Stenheim,2020, s .439)

Oppsummering Mislighets Triangelet

Hvis de tre første forutsetningene er til stede, kan manipulering være en rasjonell rapporteringsstrategi for ledelsen. Kort sagt vil manipuleringen være rasjonell hvis den er forventet å gi ledelsen netto fordeler den ellers ikke ville hatt uten manipuleringen. Fordelene ved manipuleringen er bestemt av den forventede effekten manipuleringen har på utfallet av regnskapsbaserte kontrakter, og/eller den forventede effekten manipuleringen har på prisingen av for eksempel foretaket i aksjemarkedet. Kostnadene ved manipulering er en funksjon av risikoen for å bli avslørt og de sanksjonene ledelsen kan forvente ved en

eventuell avsløring. Risikoen for opportunistisk rapportering er derfor høy hvis det er store interessekonflikter, betydelig informasjonsasymmetri og stor rapporteringsfrihet. Da vil bare den siste forutsetningen om etisk atferd være avgjørende for om manipulering faktisk finner sted eller ikke (Baksaas og Stenheim,2020, s .439)

2.6.2 Positiv regnskapsteori, Insentiver til manipulasjon

Vi har da sett på forutsetningene i mislighets triangelet som må ligge til grunn for utførelse av regnskapsmanipulasjon. Vi ser videre på hvilke insentiver som kan være avgjørende for en utførelse av regnskapsmanipulasjon. Insentivene til manipulering ligger i de netto fordelene ledelsen er forventet å oppnå som følge av manipuleringen. Positiv regnskapsteori hjelper oss å forstå disse insentivene. Det som står sentralt i denne teorien, er at regnskapet kan påvirke beslutningsprosesser. Regnskapet kan ha økonomiske konsekvenser ved at rapporteringen påvirker interessentenes beslutninger og ikke bare reflekterer resultat av disse beslutningene. Baksaas & Stenheim (2020, s. 439) presenterer to ulike sett av insentiver til regnskapsmanipulasjon:

- Regnskapsbaserte kontraktsinsentiver
- Markedsbaserte insentiver

2.6.2.1 Regnskapsbaserte kontrakts insentiver

Fundamentet for positiv regnskapsteori er hentet fra prinsippal-agent-teori og kontraktsteori. I kontraktsteorien argumenteres det for at effisiente kontrakter i stor grad kan løse prinsippal-agent-problemet ved at slike kontrakter minimerer, om enn ikke fullt ut eliminerer, agentkostnadene. Selskapene med lavest agentkostnader/agentkostnader, er de som overlever på lang sikt. For at kontraktene skal gi opphav til insentiver til manipulering, må de være ineffisiente. Effisiente kontrakter vil minimere/reducere opportuniste og dermed agentkostnadene. Ineffisiente kontrakter, kan derimot være en kilde til opportuniste og dermed reduserer imidlertid ikke opportunisten. (Baksaas & Stenheim, 2020, s. 440).

Hvis utfallet av disse ineffisiente kontraktene direkte eller indirekte er bestemt av regnskapsstørrelser, vil manipuleringen av regnskapet potensielt kunne gi ledelsen urettmessige fordeler på bekostning av andre. Det knyttes gjerne til to sett med kontrakter: Resultatbaserte bonuskontrakter og lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler. (Baksaas & Stenheim,2020, s. 441)

Resultatbaserte bonuskontrakter

Resultatbare bonuskontrakter kan ta en rekke forskjellige former. Den bygger på en forutsetning ved at det er en sammenheng mellom regnskapsmessig resultat (eks. i fjor) og utbetalt i bonus. Om en ser på bonuskontrakten, kan dette isolert sett gi insentiver til å øke regnskapsmessig resultat for å oppnå en høyere bonusutbetaling. I praksis vil bonuskontrakter være mer kompliserte ved relasjon mellom mål på økonomisk ytelse og bonusutbetaling.

(Baksaas & Stenheim, 2020, s 442)

Lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler

Lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler vil også gi opphav til rapporteringsinsentiver. Ledelsen og eierne kan nå betraktes som agenter for kreditorene/långiverne. Disse kontraktene er opprettet for å sikre at kreditorene får tilbake pengene, gjennom renter og avdrag på lånet. Disse låneklausulene kan ta en rekke former og kan inkludere klausuler om salg/realisasjon/utskiftning av eiendeler, klausuler ved opptak av mer lån, utbetaling av utbytte, krav til kontrollmekanismer som revisor og krav til de regnskapsmessige nøkkeltallene. (Baksaas & Stenheim,2020, s. 442).

Nøkkeltallene blir ofte representert ved soliditet og gjeldseksposering slik som egenkapitalandel, gjeldsandel og gjeldsgrad, men i praksis brukes det nøkkeltall for lønnsomhet, likviditet og soliditet. En regnskapsbasert låneklausul er brutt hvis krav til for eksempel egenkapitalandel, likviditetsgrad eller arbeidskapital ikke er møtt.(Baksaas & Stenheim,2020, s. 443).

Dersom det forekommer et brudd på en eller flere låneklausuler, kan det oppstå en reaksjon fra långiver. Det kan være reforhandling av avtalen, økt rente, strengere sikring av lånet og strengere oppfølging. De mest alvorlige situasjonene, kan kreditor kreve innbetaling av hele lånet. Disse reaksjonene i tillegg til selskapets/ledelsens eksponering av representasjon av kostnader til å unngå å bryte slike låneklausuler. Dette skaper dermed insentiver til å øke regnskapsmessig resultat for å imøtekomme krav fra kreditorer. Dette er for å få tilstrekkelig lønnsomhet og soliditet. (Baksaas & Stenheim,2020, s. 443)

2.6.2.2 Markedsbaserte insentiver

Markedsbaserte insentiver og spesielt aksjebaserte insentiver, har kommet stadig sterkere i fokus i de senere årene. Det er flere grunner til det. Aksjebasert avlønning er en stadig viktigere del av ledelsens avlønning, noe som gir sterkere insentiver til å øke aksjeavkastningen og/eller aksjeverdien. Ledelsen vil også ha en egen markedsverdi i markedet for ledere. Hvor høy denne aksjeverdien er, vil være bestemt av hva ledelsen har oppnådd via verdiskapning og vekst i foretaket. Om vi tar et eksempel ved børsnoterte selskaper, vil aksjekurs være direkte mål på hvor dyktig ledelsen er i å forvalte kapitalen deres. (Baksaas & Stenheim,2020, s. 443).

Aksjebaserte avlønningskontrakter består gjerne av disse elementene: aksjer og/eller opsjoner, Disse avlønningskontraktene kan være kombinert med fast lønn, andre ytelser eller resultatbasert bonus. Hensikten bak de aksjebaserte avlønningskontraktene er den samme som for bonuskontrakter, nemlig å minimere agentkostnadene ved å sikre at ledelsen handler i eierens interesse. Hvis aksjemarkedet er imperfekt og ineffesient, vil regnskapet kunne påvirke aksjekursen. I et slikt marked som er mindre enn halv sterkt effisient er det mindre risiko for at manipuleringen blir avslørt på kort sikt. I et marked som er halv sterkt effisient er risikoen større, fordi all offentlig tilgjengelig informasjon umiddelbart reflekteres i aksjeprisen. (Baksaas & Stenheim,2020, s. 444).

Hvis vi forutsetter at regnskapsmessig resultat gir en tro gjengivelse av økonomisk resultat, vil en økning i regnskapsmessig resultat som ikke består av engangseffekter, signalisere økt nåverdi av fremtidig kontantstrøm. For om resultat økningen representerer ny, uventet og tilstrekkelig pålitelig informasjon, vil dette gi en økning i aksjekursen. En slik respons, kan vi også observere om resultatet er manipulert. Dette forutsetter at manipuleringen ikke er blitt avslørt. Høyere regnskapsmessig resultat kan ha to effekter på den aksjebaserte avlønnen. Resultatet kan øke aksjekursen og dermed verdien på aksjen og opsjoner som eies av ledelsen, samt kan også trigge en tildeling av flere aksjer.

Tre rapporterings mønstre er gjerne assosiert med aksjebasert avlønning (men kan også være flere): målrapportering (target accounting), resultatutjevning (income-smoothing accounting) og dype dykk (big-bath accounting). (Baksaas & Stenheim,2020, s. 444).

Målrappotering baserer seg på antagelsen at aksjemarkedet er fiksert på enkelte resultatstørrelser, eks. om resultatet er positivt, hvorvidt om det er høyere enn fjorårets, og hvordan det innfrir forventningene til for eksempel analytikerne. Kan se på dette som et målhierarki der minstekravet er å levere et positivt resultat, og legge frem et resultat som ligger til forventningene. Hvis foretaket ikke innfrir til disse forventningene, vil dette tolket som om foretaket kan ha økonomiske problemer. Kan da her bli straffet på børsen, med kursfall. Dette gir ledelsen sterke insentiver til å innfri forventningene. Resultatutjevning kan gi et inntrykk av lavere risiko ved at resultatet er jevnere over tid. Dette kan resultere i en høyere aksjekurs. Dype dykk er assosiert med lederskifter. Avtroppende leder vil ha insentiver til maksimering av regnskapsmessig resultat til det året fratreden skjer. For høyt resultat kan gi høy bonus, økt aksjeverdi og økt markedsverdi som leder. Den påtroppende lederen har gjerne lengre tidshorison, noe som motiverer til lavt resultat det året tiltredelsen skjer. Den kan skyldes på avtroppende leder, og argumentere på at han/hun måtte "rydde opp". Dette kan gjerne være avsetninger og nedskrivninger. Lavt resultat gjør det langt enklere å oppnå god vekst i resultatet i årene som kommer, noe som kan trigge økt bonus, økt aksjebasert avlønning / økt verdi på aksjebasert avlønning og økt markedsverdi som leder. (Baksaas & Stenheim, 2020, s. 444).

2.7 Forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon

Tidligere i studien ble det forklart at ledelsen, styret eller eierne innehar det overordnede ansvaret for strukturering og avlegging av regnskapet. Dette resulterer i at det ofte er disse som driver frem regnskapsmanipulasjon. Lovverket definerer visse minimumskrav til toppledere, styre og styremedlemmer, med det finnes ingen konkret og detaljert beskrivelse i lovverket av de spesifikke krav og forventninger som stilles til det enkelte selskap. Når det gjelder ansvaret for avdekking av økonomisk kriminalitet, er heller ikke det beskrevet konkret og detaljert i lovverket. Tar vi en titt på tillitspersoner i bedriften som styremedlemmer og toppledere, har de et hovedansvar for å beskytte bedriften mot tap som følge av økonomisk kriminalitet. Klarer ikke tillitspersoner å gjennomføre pliktene gjennom aktsomhet og relevant aktivitet kan de risikere å få sparken, erstatningskrav og straff som for eksempel fengsel. (Olsen, 2007, s. 53)

Det blir da enda viktigere for eksterne revisorer, investorer og andre interessenter å vurdere risiko for misligheter i årsregnskapene (Olsen, 2007, s. 54). For å vurdere om det er risiko for misligheter bør en se etter faresignaler eller også kalt røde flagg.

«Med røde flagg menes sammenhenger og utviklingstrekk som avviker fra det normale over tid og til bransjemessige forhold.» (Heskestad, 2015 s. 3) Røde flagg er altså faresignaler i regnskapet om at det kan være mulige misligheter til stede. Når man skal lete etter indikasjoner på mulige misligheter og korrupsjon, er det greit å ha en systematikk som sikrer at man dekker sentrale risikoområder. Et praktisk utgangspunkt kan være å bruke en klassifisering som egner seg for analytiske formål, slik at en kan identifisere faresignalene. Vi skal videre presentere fire forskjellige klassifiseringer av signalene. (Olsen, 2007, s. 56)

1. Personrelaterte signaler

Handler om signaler på observerte endringer i en persons livsstil og atferd, som kan tilsi å være oppsiktsvekkende. En økning i økonomisk forbruk vil være et annet rødt flagg, men dette kan også være penger i form av arv eller gevinst som ikke er tilegnet på ulovlig vis. Et annet rødt flagg vil være en persons uttrykte holdning og observerbare atferd. (Olsen, 2007, s. 56)

2. Eiendelsrelaterte signaler

I de fleste tilfeller av økonomisk kriminalitet overføres verdier fra virksomheten til noen andre uten grunnlag. Det kan være forskjellige verdioverføringer som bankoverføringer, kontantbeløp, fysiske eiendeler eller manipulerte vilkår for ellers legitime transaksjoner. Ved slike verdioverføringer kan det foreligge signaler som en bør være oppmerksom på. Eksempler på slike faresignaler er salg av varer og driftsmidler til underpris og unødvendige innkjøp av eiendeler. (Olsen, 2007, s. 59)

3. Systemrelaterte signaler

Nesten alle virksomheter har innført mer eller mindre faste arbeidsprosesser og rutiner som skal sikre måloppnåelsen herunder effektivitet og god kvalitet. Eksempelvis skal kontantbeholdninger i butikker telles og avstemmes mot salg hver dag. Denne ordningen skal bidra til å sikre kontanter ikke kommer på avveie, men den fungerer også som en kontroll av at alt av salg er riktig registrert. Svak kvalitet i systemer og rutiner er faresignaler da det kan skape mislighets muligheter for en person som er tilbøyelig til å utnytte slike svakheter. Når

et system allerede har svak kvalitet og rutiner vil det vanskeliggjøre for bruk av oppdagelse mekanismer. En virksomhet vil få problemer med at bruken av systemene ikke er konsistente, og vil slite med å skille ut avvik som kan være misligheter med avvik som skyldes mangel av disiplin og kontroll. (Olsen, 2007, s. 61)

4. Transaksjonsrelaterte signaler

Analyser av regnskapsdata og regnskapsdokumentasjon kan være et effektivt hjelpemiddel for å identifisere signaler på mulig økonomisk kriminalitet i en virksomhet. Det er likevel ikke slik at det er lett å få øye på disse signalene. Den som utfører slike analyser, må ha kompetansemessige forutsetninger for å kjenne igjen og vurdere hva som utgjør aktuelle signaler, og må besitte en viss kreativitet for å designe og utføre relevante søk i og analyse av regnskapstransaksjoner. (Olsen, 2007, s. 64)

Tradisjonelle revisjonsmetoder som er basert på kontroll av et utvalg transaksjoner, har liten verdi med hensyn til å fange opp signaler på økonomisk kriminalitet. Det er nødvendig å analysere samtlige transaksjoner. Dette kan normalt ikke gjøres ved manuell gjennomgang av regnskapslister. For å utføre slike analyser effektivt, kan økonomipersonell eller revisorer ta i bruk kommersielle revisjonsverktøy som ACL eller IDEA. For eksempel kan man identifisere alle ansatte som utsteder unaturlige mange kreditnotaer til et fåtall kunder, eller alle varelinjer på inngående fakturaer som inneholder priser som avviker for avtalte priser. Problemet med bruk av dataverktøy for å identifisere transaksjoner og informasjon som kan representere signaler på misligheter, er mengden tester som kan utføres er tilnærmet uten grenser. Det er nødvendig å gjøre et utvalg av tester som antas å være mest effektive for hvert tilfelle. (Olsen, 2007, s. 65)

Derfor er det mest hensiktsmessig å starte å se på ulike former for misligheter det er mest sannsynlig at virksomheten kan bli utsatt for. Man kan deretter, med utgangspunkt i konkret kunnskap om virksomhetens forretningsprosesser, organisering, rutiner, systemer og data, definere hva som utgjør signaler på de mislighetene det er en risiko skal forekomme. Når disse signalene er definert, kan det videre avgjøres hvilke datastøttede tester som kan gjøres for å finne disse signalene og hvilke øvrige analyser som er aktuelle. Noen transaksjonsbaserte signaler kan være, betaling uten motpost i forsystem, betaling til skatteparadis, ukjent fakturanummer, og spesielle fakturaer. (Olsen, 2007, s. 66)

Oppsummering signaler

Når vi ser på disse fire klassifiseringene av signaler som nettopp har blitt presentert så ser en at de fleste signalene er knyttet til selve virksomheten. En viktig faktor i en virksomhet for å oppdage signaler på mulig økonomisk kriminalitet er bedre internkontroll. Moen og et al. (2018, s. 67) forklarer internkontroll som et verktøy som skal sikre at fastsatte mål nås, at ressursene blir tilfredsstillende forvaltet, at rapporteringen er pålitelig og at lover og regler overholdes. Jo bedre internkontroll en virksomhet har jo enklere vil oppdagelse av signaler på mulig økonomisk kriminalitet være. Samtidig vil god internkontroll i seg selv virke forebyggende. Virksomhetens interne kontroll bør omfatte mer enn regnskapsmessige registreringer og avstemminger. Et godt kontrollopplegg bør omfatte rutiner som gir gjennomsiktighet og kontroll med for eksempel hvor eiendeler fysisk befinner seg og hva de brukes til. Eller et godt kontrollopplegg som har kontroll over transaksjoner, fakturaer osv. God forebygging og tilrettelegging for mulig oppdagelse av misligheter innebærer at virksomheten har gode systemer for å registrere misligheter og avvik. Et eksempel kan være kontroll av virksomhetens eiendeler slik at en kan ha oversikt over alle eiendeler og endringene i løpet av året.

2.7.1 Klager, tips og rykter

Kollegaer er som regel de første til å høre om mistenkelige forhold. Likevel er det mange som er tilbakeholdne med å bringe slik informasjon videre til noen som kan iverksette nærmere undersøkelser. Dette kan skyldes at det finnes historier som viser at varslere ikke alltid blir pent behandlet, at den mistenkte er i en maktposisjon i forhold til varsleren, redsel for å rette feilaktige beskyldninger mot noen, og at de fleste er skeptiske til å sladre. Lovverket er modernisert de senere årene og holdninger og rutiner for varsling om mistanker er under utvikling og forbedring. Økt sannsynlighet for oppdagelse av indikasjoner på mulig økonomisk kriminalitet bedres når en virksomhet legger til rette for at ansatte kan varsle om og ta opp forhold som fremstår som påfallende eller mistenkelige. (Olsen, 2007, s.71)

Flere granskere har erfart at det har florert rykter og tips i lang tid forut for iverksettelse av granskning aktiviteter, uten at dette har blitt tatt seriøst av den ansvarlige ledelsen. Klager, tips og rykter bør vurderes grundig, og aktuelle undersøkelser bør iverksettes når det er grunn for det. I noen tilfeller er det også slik at de kan bli satt ut falske rykter. En rask granskning kan avkrefte slike rykter og dermed bidra til ro i organisasjonen. (Olsen, 2007, s.71)

Økonomisk kriminalitet som avdekkes etter tips eller klager for ansatte, utgjør i praksis en stor andel av mislighetssakene. Varsling er det vanligste utgangspunktet for avdekking av misligheter og korrupsjon. Tilsvarende kan andre former for uetisk og kritikkverdig atferd, herunder bruk av uakseptable forretningsmetoder, også bli ryddet opp i etter at ansatte har sagt ifra internt, til myndighetene eller gjennom media. Selv om det ikke skjer ofte, kan det også forekomme at konkurrenter som har mistanke om at de har tapt i konkurransen på grunn av korrupsjon, velger å varsle myndighetene om sine mistanker og erfaringer. Som følge av at varsling er en betydningsfull mekanisme for avdekking av økonomisk kriminalitet og misligheter.

3 Metode

Dette kapittelet tar for seg å vise hvordan vi skal utføre studien vår og forteller om de forskjellige valgene vi har tatt. Vi skal fortelle hvilken metodisk tilnærming vi har brukt og hvorfor den passer best til vår problemstilling. Vi vil også forklare forskningsprosessen, design og strategien for studien. I følge Johannessen et al. (2011, s. 33) dreier metode seg om hvordan vi skal gå fram for å samle, analysere og tolke informasjon på en systematisk, grundig og åpen måte i henhold til å få løst din problemstilling. Metoden handler dermed om hvordan vi som forskere skal gå frem for å komme frem til den informasjonen vi er på jakt etter, samt analysere og tolke informasjonen slik at vi kan få bruk for den.

3.1 Kvalitativ og kvantitativ metode

Når vi snakker om forskningsmetode så finnes det forskjellige muligheter og måter å gå frem på slik at en kan hente frem den informasjonen som er relevant. Det finnes et skille i metodelæren mellom kvantitative og kvalitative metoder. (Johannessen et al., 2011, s. 35) Kvantitativ metode er harde fakta, som er data ofte uttrykt i tall eller symboler eksempler på det kan være spørreskjema og statistikker. Kvantitativ metode brukes dersom en er opptatt av å telle opp fenomener og kartlegge utbredelse (Johannessen et al., 2011, s. 35).

Derimot ved kvalitativ metode samles det inn data i form av tekst, noe som gir mer detaljert data angående fenomenet en har lyst til å undersøke (Johannessen et al., 2011, s. 36). Vår studie går ut på kvalitativ datainnsamling grunnet at vi ønsker å undersøke fenomenet regnskapsmanipulasjon dypere, og få en bedre forståelse enn det vi kan få gjennom en kvantitativ datainnsamling. På grunn av at kvalitativ metode består av tekst kan det gi oss en videre forståelsen, og gjør at vi kan høre andres mening om regnskapsmanipulasjon også i en dypere kontekst.

3.2 Data

Vi har i vår studie valgt å gjøre datainnsamlingen i form av å samle inn data fra dokumentanalyser og intervjuer. Som vil si at det ble samlet inn primærdata fra intervjuer og sekundærdata fra domsavgjørelser. Vi fant tidlig ut i vår studie at vi ville studere nærmere på noen domsavgjørelser å knytte det opp mot intervjuer slik at vi kunne få en bedre forståelse av fenomenet regnskapsmanipulasjon.

3.3 Dokumentanalyse

Vi har i oppgaven valgt å bruke en kvalitativ dokumentanalyse for å få en videre forståelse av fenomenet regnskapsmanipulasjon slik problemstillingen kan besvares. Ifølge Grønmo (2016, s. 134) så kan ulike typer dokumenter analyseres med sikte på å få fram relevant informasjon om de samfunnsmessige forholdene vi vil studere. Vi vil i vår oppgave studere fenomenet regnskapsmanipulasjon og vi vil dermed samle inn relevante domsavgjørelser, og innholdet i dem. De relevante domsavgjørelsene vil vi samle inn fra Lovdata, som er en privat stiftelse opprettet i 1981 av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet i Oslo. Stiftelsens formål er å opprettholde, vedlikeholde, og drive systemer for rettslig informasjon. (Lovdata, u.å.). Det kommer videre frem i Grønmo (2016, s. 135) At valget av konkrete kilder for en bestemt studie må baseres på grundige overveielser, og bruken av disse kildene må skje på en faglig forsvarlig måte. Så det vi som forskere må gjøre først før vi gjør en dokumentanalyse er å være kildekritisk til dokumentene som er samlet inn.

Det blir i boken (Grønmo,2016, s.136) presentert fire typer av slike kildekritiske vurderinger som vi nå skal gå igjennom. Den første kildekritiske vurderingen (Grønmo, 2016, s. 136) går ut på «Tilgjengelighet», kilder som kan være interessante er kanskje ikke like tilgjengelige? I vårt tilfelle hadde vi relativt tidlig i oppgaven bestemt oss for å finne rettsavgjørelser knyttet til regnskapsmanipulasjon, som vi viste lå tilgjengelig Lovdata Pro.

Den andre kildekritiske vurderingen til Grønmo (2016, s. 136) går ut på «Relevans», og handler om de kildene som er tilgjengelige muligens ikke er relevant for problemstillingen. Vi må dermed være kritiske mot relevansen av de dataene som vi skal hente inn til studien. Som sagt tar vi utgangspunkt i domsavgjørelser, disse avgjørelsene har et annet formål enn vårt. Men det er viktig å presisere at det ikke er alt i domsavgjørelsene som er like relevant for oss, vi har med det valgt ut den dataen som er mest relevant for oppgaven.

Den tredje kildekritiske vurderingen til Grønmo (2016, s. 136) går ut på «Autentisitet» og handler om at før vi bruker en kilde må vi også være sikre på at denne kilden er ekte. Som vi har nevnt flere ganger har vi brukt Lovdata til å samle inn data. Vi anser Lovdata som å være en ekte kilde da dette er opprettet av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet i Oslo. Det er data som er skrevet av det norske rettssystemet, og vi får også opplyst om i domsavgjørelsen hvem de ansvarlige bak teksten er.

Den fjerde kildekritiske vurderingen til Grønmo (2016, s. 137) går ut på «Troverdighet og handler om at selv om kilden er autentisk må vi vurdere om vi kan ha tillit til den informasjonen som vi får fra dokumentene. I oppgaven snakker vi om dokumenter som kommer fra det norske rettssystem, disse er utarbeidet av dommere og andre eksperter på kriminalitets området som er begått. Lovdata får tilsendt rettsavgjørelsene fra de alminnelige domstolene som består av Tingretten, Lagmannsretten og Høyesterett. Disse blir videre lagt ut på Lovdata. Vi anser de forskjellige domstolene og dommerne i rettsavgjørelsene til å være troverdig, og har tillit til innholdet i dokumentene

3.3.1 Utvalg

Når det kommer til utvalget av data som skulle samles inn hadde vi først litt forskjellige tankeganger om hvordan vi skulle få det til. Vi søkte først litt på stikkord som «Regnskapsmanipulasjon» og «Regnskapsovertredelse» for å prøve å finne mest mulig caser som omhandlet det vi skulle skrive om. Dette fant vi tidlig ut av var et veldig omfattende og tidkrevende arbeid, i og med at vi også ville ha intervjuer med i studien. Valget vårt ble da i henhold til utvalget å gå for de mest kjente sakene som omhandlet regnskapsmanipulasjon. I forhold til de mest kjente sakene ville det være mer tilgjengelig informasjon på internett og ellers i det offentlige. Utvalget ble som følger:

1. Finance Credit
2. Sponsor Service AS
3. FAST
4. Nedre Romerike Vannverk
5. Fesil-saken
6. Lunde-saken

Det er et relativt lite utvalg i forhold til hvor mange saker som lå ute på Lovdata, men det er verdt å nevne at de også er de mest omfattende og største sakene. Det har tatt tid å hente ut data fra sakene grunnet at de ikke er skrevet for vårt formål, slik at vi har vært nødt å ta ut den dataen som vi mener er relevant til studien. Studien har med disse sakene kunne dykke dypere ned i fenomenet regnskapsmanipulasjon.

3.4. Intervjuer

Intervjuer (Johannessen et al., 2011, s.143) er den mest brukte måten å samle inn kvalitativ data på. Det er en fleksibel metode som kan brukes nesten overalt, og gjør det mulig å få fylldige og detaljerte beskrivelser. Noe som også var grunnen til at vi også valgte intervju. Vi ønsket å bruke denne metoden som en supplerende metode, for å få en annen synsvinkel. Sosiale fenomener er komplekse, og det kvalitative intervjuet gjør det mulig å få frem kompleksitet og nyanser. Om vi for eksempel hadde tatt i bruk strukturerte spørreskjemaer ville dette begrenset muligheten for å få informasjon utover det som det spørres om, samtidig begrenset muligheten for å avdekke ting underveis i forskningsprosessen.

3.4.1 Valg av intervjuform

I forkant av intervjuene diskuterte vi oss imellom om vi skulle benytte gruppesamtale eller individuelle intervjuer. En gruppesamtale er et slags gruppeintervju som er en diskusjon mellom informantene hvor spørsmål blir stilt, men intervjueren ikke forventer å få svar tilbake på sine spørsmål direkte. Intervjueren oppfordrer da til samtaleemner mellom gruppemedlemmene. Individuelle intervjuer er i motsetning et intervju som er en innsamling av data fra hver enkelt informant isolert hver for seg. Vi benyttet oss av individuelle intervjuer. Kvale og Brinkmann (2009, referert i Johannessen et al., 2011, s. 143) karakteriserer den kvalitative forskningsintervjuet som en samtale med en struktur og et formål. Struktureringen er knyttet til rollefordelingen mellom deltakerne i intervjuet. Intervjuer stiller spørsmål og følger opp svar fra informanten. Formålet er å få til en god dialog, enn rene spørsmål og svar seanser.

Ved bruk av det kvalitative intervjuet krever det stort fokus og tilstedeværelse under intervjuene. Grunnet at vi ikke har brukt båndopptak, og skrevet notater av hele intervjuet. Under intervjuet var det to tilstede. En som intervjuer og en som i hovedsak skrev notater. Iht. Johannessen et. al (2011, s. 160) har det vist seg at informanter er mer villig til å snakke når de ikke blir tatt opp på video eller diktafon/båndopptak, noe vi ønsket. Med å være to tilstede under intervjuene har det også gitt oss mer trygghet når det har oppstått vanskeligheter eller behov for oppfølgingsspørsmål. Vi ønsket å spille på hverandre.

3.4.2 Valg av informanter

Ved valg av informanter la vi til grunn personer som har kunnskap om emnet vi forsker på. Vi fant frem til flere profesjoner som har tilknytning til selve problemstilling vår. Dette inkluderer folk innad i Økokrim, Skatteetaten, regnskapsbransjen, revisjonsbransjen, media, politi og advokatbransjen. Vi prøvde å få tak i flere personer i de forskjellige bransjene ved å sende mailer og ringe, for å rekruttere til intervju. Vi lyktes i å komme i kontakt med informanter fra regnskapsbransjen, revisjonsbransjen og advokatbransjen.

Tabell 1 Utvalg informanter.

Intervju nr:	Stilling	erfaring	Dato	Sted
1	Advokat	<25 år	14.04.2021	Møterom hos bedriften
2	Autorisert regnskapsfører	<30 år	15.04.2021	Møterom hos bedriften
2	Autorisert regnskapsfører	<30 år	15.04.2021	Møterom hos bedriften
3	Statsautorisert revisor	<25 år	16.04.2021	Teams-møte

Den første vi intervjuet er partner i et av de største advokatfirmaene i distriktet og har erfaring innenfor skatt, selskapsrett, transaksjoner, bostyrer og konkurser. I det andre intervjuet klarte vi å komme i kontakt med et regnskapsbyrå hvor vi intervjuet 2 autoriserte regnskapsførere. Disse 2 regnskapsførerne har god fartstid i bransjen og kan regnes som erfarne innen regnskapsføring. Det siste intervjuet var med en partner i et av de største revisjonsselskapene i distriktet, og har god erfaring med revidering av regnskapet.

Vi hadde stor interesse av å intervjuere personer med tilknytning til problemstillingen vår, og som var villig til å dele sine erfaringer og ekspertise frivillig. Mye av kunnskapen disse personene sitter på er ikke lett å identifisere og finne online. De fire personene som ble intervjuet jobber i hver sin bransje, allikevel har de på hver sin måte tilknytning til vårt tema regnskapsmanipulasjon.

3.4.3 Intervjuguide

Vi ønsket å skape en god samtale under disse intervjuene og benyttet oss av et semistrukturert intervju. Denne typen av intervju kjennetegnes av en overordnet intervjuguide med en liste av spørsmål, temaer og rekkefølge, som kan varieres. Det vil si at forskeren kan bevege seg frem

og tilbake i intervjuguiden. (Johannessen et al., 2011, s. 145). Formålet ved valget var å få en mer åpen og en mer naturlig samtale med informantene. Samtidig et ønske om å styre samtaleemnene i større grad. Intervjuguiden med spørsmål (se vedlegg 1) er satt opp med åpne spørsmål, dette gjorde vi bevisst med tanke på at vi ønsket egne refleksjoner og deres tanker om fenomenet. Vi sendte først spørsmålene knyttet til intervjuet på mail til informantene. I tillegg opplyste vi informantene om at alt vil forbli anonymt og at vi ikke ville gå inn på enkeltsaker som informantene hadde en relasjon til. Intervjuene ble senere utført på kontor og på teams etter deres preferanse.

3.5 Kvaliteten av undersøkelsen

3.5.1 Validitet

Begrepet validitet blir gjerne oversatt til gyldighet. Validitet i kvalitative undersøkelser dreier seg om i hvilken grad forskerens fremgangsmåter og funn på en riktig måte reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten (Johannessen et al., 2011, s. 244). Det vil si at det dreier seg om hvorvidt undersøkelsen er egnet til å gi gyldige svar på undersøkelsens problemstilling og forskningsspørsmål. Det skilles mellom intern og ekstern validitet. Intern validitet handler om hvordan undersøkelsen er egnet til å påvise årsakssammenhenger eller ikke (Johannessen et al., 2011, s. 365). Ekstern validitet dreier seg om hvordan resultatene fra undersøkelsen kan generaliseres eller overføres til andre settinger enn de som er studert (Johannessen et al., 2011, s. 367)

Ved god intern validitet ved forskningen, gir den et godt grunnlag for å slutte at en påvirkning har eller ikke har, effekt. (Johannessen et al., 2011, s. 365). Vi innhentet informasjonen av rettsdommene på Lovdata Pro. Dette er rettsdokument hentet fra de enkelte domstolene, som er laget av myndigheter og blir da ansett som en troverdig kilde. Ved intervjuene våre valgte vi bevisst autoriserte personer, som hadde stor kunnskap innenfor vårt tema og problemstilling. På grunnlag av dette tilfredsstiller kravene på god intern validitet.

Videre ved ekstern validitet kan det være en utfordring å svare på om funnene og resultatene våre kan generaliseres. Fordelen ved studien er at det er foretatt dypere dykk i de 6 rettssakene, for å få en dypere forståelse av fenomenet regnskapsmanipulasjon, samt hvorfor det utføres og hvordan det hele blir avdekket. Da vi også fikk supplerende data, ved

autoriserte regnskapsførere, statsautorisert revisor og advokat. Disse hadde også en stor tilknytning til de casene vi tittet på. Allikevel ser vi en svakhet ved dataen, ettersom utvalget av rettsdommene kun besto av seks saker. Dette kan da svekke konklusjonen ved grunnlag av populasjonen av utvalget. Samtidig som tidsrommet ved utførelsene var ca. i tidsrommet fra 1990-2010. Studien vil derfor ha en begrenset ekstern validitet, hvor det er noe usikkert hvor undersøkelsen kan hevdes å ha ekstern gyldighet. Likevel påpeker studien betydningsfull informasjon og faresignaler ved regnskapsmanipulasjon, som kan være til god hjelp for interessenter.

3.3.2 Reliabilitet

Ifølge Johannessen et al. (2011, s. 44) knytter reliabilitet seg til nøyaktigheten av undersøkelsens data, hvilke data som brukes, den måten de samles inn på og hvordan de bearbeides. Vi har i oppgaven valgt å bruke domsavgjørelser som er publisert fra Lovdata Pro som vi anser som en pålitelig kilde. Det er tatt utgangspunkt i 6 saker som alle er offentlig rettsavgjørelser, som kan gjøre at andre kan utføre samme forskning som vi har. Det betyr at om andre vil etterprøve studien vår er de også nødt til å ta utgangspunkt i de samme sakene. Hvis andre forskere vil komme frem til samme resultat vil det tyde på høy reliabilitet også betegnet som interreliabilitet (Johannessen et al., 2011, s.44). Når det kommer til tolkningen av de forskjellige sakene er det en mulighet for at andre kan tolke disse på en annen måte enn vi har gjort det. Dette kan spesielt være fagfolk som har andre bakgrunner enn oss, i form av at de gjerne har en bredere forståelse av fenomenet.

Når det kommer til reliabiliteten i forhold til intervju-delen kan det være flere faktorer som svekker reliabiliteten. Vi sendte intervjuguiden til informantene våre noen dager før selve intervjuet fant sted, som kan ha ført til at de har fått bedre tid til å tenke gjennom spørsmålene. Vi vil med det muligens redusere spontaniteten til informantene og gi dem lengre betenkningstid. I forhold til spørsmålene i intervjuguiden har vi prøvd å holde disse åpne slik at spørsmålene ikke skal være ledende. Grunnet situasjonen vi er i henhold til Corona var vi fleksible i forhold til hvordan vi kunne møtes med informantene. Men vi fikk utført 2 av 3 intervjuer på kontorene til informanten, mens det siste intervjuet ble utført på Teams. Ulempen med å ha intervjuet over nett kan være mistolkninger eller forstyrrelser i forhold til dårlig nettverk. Men vi har i vårt tilfelle vært opptatt av å la informanten velge det stedet en er mest komfortabel med. Videre ble det ikke utført opptak av intervjuene, som kan

føre til at notatene vi samlet inn kan ha en skjevhet i forhold til vår oppfatning av svarene. Dette kan være en faktor som svekker reliabiliteten til dataene som er samlet inn fra intervjuene.

4. Funn

I denne delen av oppgaven presenteres funnene fra casene som er valgt, og intervjuene. Vi vil vise våre funn som vi anser som relevant i forhold til problemstillingen vår. Første delen av oppgaven vil gå ut på presentere funnene som er gjort i domsavgjørelsene. Mens den andre delen vil presentere funnene fra intervjuene.

4.1 Funn i domsavgjørelser

Som nevnt tidligere i oppgaven er det valgt 6 ulike saker som har en sterk tilknytning til temaet regnskapsmanipulasjon. Ved redegjørelse av domsavgjørelsene under, tar vi utgangspunkt i pkt. 2.5 Schilt & Perler som handler om de ulike manipulasjonsmetodene. Ellers har studien tatt utgangspunkt i å belyse motivasjonen bak handlingene, og hvordan de ble avdekket.

4.1.1 Finance Credit ASA

Finance Credit saken står for en av Norges største bedragerisaker i forbindelse med flere banklån i perioden 1999 til 2002. Denne saken er omfattende og tar for seg mange handlinger mellom dette tidsrommet. Vi velger derfor å ikke gå detaljert gjennom, men heller å få et overordnet perspektiv på hva som skjedde og hva som ble utført.

Selskapets forretningside var å kjøpe fordringer og drive inkasso. De finansierte det hele ved å ta opp lån, der det ble brukt til å betale tidligere opptatte lån. Flere banker innvilget lån og fornyelser av lån til Finance Credit konsernet med bakgrunn i årsregnskaper og rapporter som ga et sterkt misvisende bilde av den reelle økonomiske situasjonen til foretaket (TOSLO-2003-6955). Gjennom transaksjoner med nærstående selskaper ble det generert inntekter og verdier i balansen til morselskapet i Finance Credit systemet som det ikke var noe reelt grunnlag for. Under den rettslige behandlingen ble denne ordningen betegnet som luftfakturering, hvor bedrageriene utgjorde omtrent 1,4 milliarder kroner (LE-2011-45698-2).

Videre skal vi se på metodene selskapet brukte når de fremla årsregnskapene: metode 1. For tidlig bokføring av inntekter, metode 2. Bokføring av fiktive inntekter, metode 4. Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode og metode 5. Bruk av andre teknikker til å skjule kostnader eller tap.

Metode 1: For tidlig bokføring av inntekter

Ved årsregnskapet for Finance Credit ASA i år 1999 var det flere momenter som ga et uriktig og misvisende bilde av regnskapet. Provisjonene ved kjøp av fordringene ble inntektsført på kjøpstidspunktet, og ikke når de faktisk ble betalt fra hver enkelt debitor (LE-2011-45698-2). Dette strider med opptjeningsprinsippet da det skal inntektsføres når den er opptjent. Det ble her inntektsført for minst 6 millioner som aldri ble tilført selskapet. (LE-2011-45698-2) Når det kommer til revisors rolle ved dette punktet ble det ikke foretatt noen ytterligere handlinger for å dobbeltsjekke at disse provisjonene var innbetalt.

Metode 2: Bokføring av fiktive inntekter

Finance Credit konsernet fremstilte årsregnskapene sine som svært misvisende fra realiteten, der blant annet inntjeningene og salgsinntektene var betydelig mindre enn det de oppgitte. Det var perioder der selskapet var i et stort underskudd, men de skjulte det via transaksjoner mellom nærstående selskaper. Det blir omtalt via tingretten (TOSLO-2003-6955) som «luft-faktureringer». Under dette punktet var det flere momenter fra tidsrommet 1998-2001 som tilsier bokføring av fiktive inntekter. Vi velger da å dele det opp med underpunkter for å forklare nærmere for å forklare hva som skjedde ved avlegging av årsregnskapene.

Årsregnskapet for Finance Credit Norge ASA for 1998

Avlegging av årsregnskapet i 1998 gir et vesentlig uriktig bilde av selskapets økonomiske stilling og resultat. Det ble i 1998 forfalsket en avtale om kjøp av en reskontro fra Storm Elektro AS. Grunnet den fiktive avtalen ble det ført 54,8 millioner kroner som fordringsmasse i balansen til Finance Credit Norge ASA. (LE-2011-45698-2) Selskapet førte også en provisjon fra avtalen på 9,1 millioner kroner som salgsinntekt. Driftsresultatet for 1998 viste 29,62 millioner kroner, men om en ville holdt inntektene fra nærstående selskap på 26,3 millioner kroner og de fiktive inntektene som tilfløt av Storm Elektro AS provisjonen på 9,1 kroner ville det gitt et negativt resultat. Resultatregnskapet for 1998 er dermed misvisende og reflekterer ikke den reelle økonomiske situasjonen til selskapet (LE-2011-45698-2). Angående Note 4 vedrørende nærstående parter var her forfalsket, og ga et feilaktig bilde av hvor salgsinntektene og fordringene stammer fra.

Ved avlegging av årsregnskapet for Finance Credit Norge ASA for 1999:

Under avlegging av årsregnskapet i 1999 var det her flere punkter som var i strid med realiteten. Påtalemyndighetene (LE-2011-45698-2) har angitt at 62% av driftsinntektene ført i årsregnskapet for Finance Credit Norge ASA var fra nærstående selskaper. Mens det på konsernnivå er identifisert inntekt fra nærstående og datterselskaper med ca 55% av driftsinntektene. (LE-2011-45698-2). Dermed hadde selskapet inntekter på 45% som kom fra selskapets kjernevirksomhet, det har med det blitt vist et årsregnskap som er misvisende og som har gitt et feilaktig bilde av den økonomiske situasjonen i selskapet. For eksempel ble det i 1999 inntektsført provisjoner på 6,4 millioner som retten anser som fiktivt. (TOSLO-2003-6955). Som vi har presentert tidligere i avsnitt 2.5.2 så har selskapet ført inntekter fra transaksjoner som mangler en rimelig armlengdes prosess, men det har ikke investorer og interessenter blitt informert om. Grunnet at selskapet endret teksten i note 10, og ikke opplyste om hvor stor del av driftsinntektene som kom fra nærstående transaksjoner.

Årsregnskapet for Finance Credit ASA for 2000

Videre ved avlegging av årsregnskapet for 31.12.2000 var det her også flere punkt som ga et misvisende bilde over Finance Credit systemet sin økonomiske stilling.

Driftsinntektene utgjorde minst 89% av driftsinntektene fra nærstående. (TOSLO-2003-6955) I likhet med pr 31.12.1999 ble det her heller ikke oppgitt noe i Note 10 vedrørende transaksjoner med nærstående. Dette ble gjort slik at interessenter som leste regnskapet ikke skulle fatte mistanke om hvor stor del av inntektene som kom fra nærstående. (TOSLO-2003-6955)

Metode 4: Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode

Finance Credit Systemet brukte også metode 4 “flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode” slik at de kunne blåse opp resultatet og balansen til selskapet. De balanseførte fordringer som var knyttet til nærstående selskaper, som de unnlot å kostnadsføre. De førte heller kostnadene på balansen slik at de kunne flytte kostnadene i nåværende periode til senere. I 1998 var kundefordringer i balansen oppført med over 105,5 millioner kr, der den faktiske verdi mot eksterne kunder var 54 millioner lavere og utgjorde ca 51,5 millioner kroner (LE-2011-45698-2). Mens kundefordringene i balansen i årsregnskapet for 1999 sto oppført med over 335 millioner kroner, mens den faktiske verdien av fordringer mot eksterne kunder var maksimalt 137 millioner. Av de resterende utgjorde minst 145 millioner fordringer mot aksjonærens nærstående utenfor konsernet og minst 53 millioner utgjorde fordringer mot datterselskapet (LE-2011-45698-2). Mens det i årsregnskapet for år 2000 var

oppført kundefordringer i balansen på 611 millioner kroner, mens kundefordringer fra eksterne kunder utgjorde maksimalt 200 millioner kroner (LE-2011-45698-2). Men i Finance Credit Norge ASA som var morselskapet, beregnet påtalemyndighetene kundefordringene til å være 411,6 millioner kroner. Men i realiteten var det en fordring knyttet til det nærstående selskapet Finance Credit Group AS, og den faktiske verdien av fordringer mot eksterne kunder var lik 0. Selskapets hensikt med de overvurderte kundefordringene var at selskapene kunne få lån fra banker. (LE-2011-45698-2)

Metode 5: Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap

De tok også i bruk andre teknikker for å skjule kostnader eller tap. Det har en sterk sammenheng ved at de ikke kostnadsførte eller fremla årsregnskap som var det reelle for konsernet. De skjulte tapene deres ved å ta i bruk fiktive inntekter som er nevnt ovenfor. Samtidig som de ikke tapsførte transaksjoner mv. når de skulle. Dette strider i sterk tråd med de grunnleggende regnskapsprinsippene i regnskapsloven. Blant annet ved sammenstillingsprinsippet.

Motivasjon

Når det gjelder motivasjonsfaktoren til de tiltalte og Finance Credit konsernet gjaldt det selskapets overlevelse. Det ble etterhvert veldig viktig for selskapet å få innvilget lån og kreditt hos bankene. Dette gjaldt banker i hele Norge. Disse bankene stilte strenge krav til resultat og balanse, noe som ga incentiver til å blåse opp resultatet og oppgi feilaktig bilde av regnskapet. Ved å legge frem misvisende og feilaktige regnskapstall til kreditorene fikk de da innvilget og opprettholde lån. Som konsekvens av dette fikk konsernet mulighet til å betale krav og fortsette sin drift.

Hvordan avdekket?

I juni 2001 publiserte Kapital en artikkel om Finance Credit-systemet etter tips fra tidligere ledere i virksomheten. (Finance Credit, 2020) Artikkelen ble fulgt opp av ytterligere tre artikler, hvor det ble rettet et stadig mer kritisk søkelys mot virksomheten. Artikkene avstedkom spørsmål fra bankene, og i begynnelsen av november 2002 engasjerte Bank 1 Oslo AS revisjonsselskapet Ernst & Young AS for en gjennomgang av de økonomiske forhold i Finance Credit-systemet. På bakgrunn av de funn som ble gjort, innga Bank 1 anmeldelse til Økokrim. (LE-2011-45698-2)

4.1.2 Sponsor Service AS

Sponsor Service AS var et selskap som drev formidling av sponsoravtaler og rettigheter innen idrett og kultur, og som opparbeidet seg til en helt dominerende stilling i markedet. Selskapet opplevde sterk vekst og ekspanderte stort ved hjelp av finansiering i fra aksjeemisjoner og lån (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). Men grunnet en markant nedgang i markedet i 1999 frem til konkursen i 2003 med mindre interesse for sponsorvirksomhet og fall i verdi av tv-rettighetene til sportsarrangementer, hevder påtalemyndighetene (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13) at det i denne perioden ble det foretatt regnskapsmessige grep som gjorde at regnskapene ble grovt misvisende. Med Daglig leder, Terje Bogen (1944) i spissen og økonomidirektør, Mark Sjuve (1961) har Sponsor Service fremlagt et manipulert og uriktig regnskap. Det uriktige regnskapet har blitt brukt for å skaffe seg et lån på 330 millioner i Nordea og ovenfor garantister i aksjeemisjoner. Det uriktige og villedende regnskapet består av metodene 1. for tidlig inntektsføring, 2. fiktive inntekter og 4. flytte kostnader til en senere periode.

Metode 1. For tidlig inntektsføring

Sponsor Service AS inntektsførte kontrakter for tidlig, og i henhold til lagmannsretten (LA-2011-102774) ble det uriktig inntektsført kontrakter som pr 31.12.2001. utgjorde minst 55 000 000. Tilsvarende uriktig inntektsføring var pr 30.09.2002. på inntil 22 000 000. Vi snakker her om store beløp som ble uriktig inntektsført. Regnskapene til Sponsor Service ble ført etter bruttoprinsippet, som hadde stor betydning i forhold til sponsoravtalene. Når selskapet fant en sponsor ville regnskapet se mer imponerende ut i forhold til at de inntektsføre hele beløpet i regnskapet. Selskapet inntektsførte også kontrakter der avtalen enda ikke var inngått. De inntektsførte dermed inntektene for tidlig, og med ett høyere beløp. Sponsor Service fikk en provisjon fra 20 til 35 prosent fra sponsoravtalene mens resten gikk til forbundene. Etter fradrag for provisjonen ble beløpene ført over til idrettsforbund og kultur (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). Den vanlige praksisen ville vært og inntektsført selve provisjonen, mens Sponsor Service sin praksis gjorde at omsetningen ble blåst opp. Selskapet var opptatt av å synliggjøre inntjening best mulig ved å periodisere inntekter så tidlig som mulig og i år 2000 begynte selskapet å inntektsføre 75% av inntektene første året og 25% på gjenstående tid. Ved bruk av dette prinsippet ble det etter hvert som selskapet vokste en økende forskjell mellom bokført inntekt og selskapets kontantstrøm. Likviditetssituasjonen i selskapet ble presset og ble forsterket av at selskapet betalte

inntektsskatt på opptjent provisjon før kontantstrømmen på provisjonen tilfløt selskapet. I tillegg betalte også selskapet utbytte og bonus før penger kom inn som også var med på å presse likviditetssituasjonen.

(TOSLO-2006-17373-RG-2007-13)

Metode 2. Bokføring av fiktive inntekter

I tillegg til at inntekter ble inntektsført for tidlig i forhold til hva opptjeningsprinsippet i regnskapsloven §4-1.2.tilsier, ble det også inntektsført fiktive inntekter. Det Sponsor Service gjorde i dette tilfelle var at de bokførte avtaler før de var akseptert og signert. Det bryter da med transaksjonsprinsippet, jf rskl. §4-1.1. Den første teknikken som Schilit & Perler (2010, s.76) presenterer i fiktive inntekter handler om å bokføre inntekter fra transaksjoner som mangler økonomisk substans. Som vil si inntekter fra transaksjoner der kundene ikke er pliktig til å beholde eller betale for produktet. Det som skjedde i Sponsor Service sitt tilfelle, var altså høyere bokføring av kontrakter og bokføring av kontrakter før endelig aksept. Det ble med det større og større avvik mellom førte inntekter og innkommende kontantstrøm. Det er også interessant å se hvordan daglig leder opptrådte i visse situasjoner: Daglig leder i Sponsor Service AS grep etter hvert i større grad inn og insisterte på føringer som bare hadde grunnlag i hans egne opplysninger. Det ble dermed et mønster for han å komme opp med nye muntlige avtaler som et svar på avskrivning/tilbakeføring av kontrakter det ikke ble noe av (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). Resultatet av de fiktive provisjonsinntektene fant tingretten (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13) til å være for 29,6 millioner kroner i 2000 og 68,6 millioner i 2001.

Metode 4. Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode

Ser vi i tiltalen LA-2011-102774 mot Sponsor Service er det også en overvurdering av eiendelspostene i balansen som ble aktivert og/eller opprettholdt aktiverte beløp som skulle vært avskrevet eller/og nedskrevet. Det som har skjedd er at Sponsor Service har unnlatt å avskrive og nedskrive eiendeler. For det første gjelder det utgifter til forskjellige avsluttede prosjekter som er blitt aktivert slik at selskapet i realiteten har unngått å ta en tapsføring. Dette går ut på at selskapet i forholdsvis stor grad aktiverte utgifter, blant annet lønn i forbindelse med avsluttende prosjekter ut ifra et resonnement at disse utgiftene hadde gitt varige verdier til selskapet i form av goodwill, oppbygging av avdeling, kontororganisasjoner og lignende. (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13)

For det andre gjelder det forskjellige ervervede rettigheter som er blitt aktivert som en formuespost med hele kjøpesummen, og ikke nedskrevet i takt med fall i markedsverdien. Et eksempel på ervervede rettigheter er selskapets aktiverte TV- rettigheter som sto oppført med de verdiene de var kjøpt for, uten at selskapet tok noen selvstendig vurdering av disse verdiene eller å fastsette en individuell nedskrivning plan. Det ble spesielt stort sprik mellom beløpene som ble inntektsført og de pengene som kom inn fra år 2000 til konkursen, dette grunnet markedsutviklingen gikk feil vei i forhold til hva selskapet betalte. (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). Ved begge disse tilfellene har selskapet unnlatt å avskrive og nedskrive eiendeler til virkelig verdi, og de har også ved hjelp av revisor strukket avskrivningsplanen bevisst for å få et bedre resultat. Selskapet har også brutt med sammenstillingsprinsippet som går ut på å at utgifter skal kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekt, jf. rskl. §4-1.3. Mens selskapet heller gikk for å flytte kostnadene til en senere periode, isteden for å kostnadsføre i samme periode som inntekten. Det kommer i tingretten (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13) fram til at det var aktivert kostnader for flere titalls millioner kroner som enten skulle vært avskrevet eller nedskrevet. Vi snakker her enorme beløp som ved avskrivning eller nedskrivning ville ført til underskudd i regnskapet, men selskapet har heller aktivert kostnadene slik at de har kunne skyve dem til en senere periode.

Motivasjon

Ved Manipulasjonen har Terje Bogen hatt fordeler av at virksomheten har fortsatt og gjort det godt. Bogen har med det fått høy lønn, store frynsegoder, stor sosial prestisje og gunstig formues utvikling på egen aksjeportefølje (LB-2006-146429). Han har ved manipulasjonen av regnskapet klart å få til seg utbytte fra selskapet og bonus i form av resultater. Men retten (LB-2006-146429) poengterer også med at det i motsatt retning aldri har vært planlagt eller gjennomført noen handlinger hvor han har hatt sikte på å trekke penger ut av selskapet ved hjelp av regnskapsmanipulasjon. En av de tingene Bogen har gjort er at han har handlet en del aksjer i eget selskap, hans incentiv har aldri vært å bruke selskapet for å skaffe seg en formue som han kunne trekke ut av selskapet med salg av aksjer. (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13) Enkelt å greit så har daglig leder Terje Bogen sin motivasjon vært påvirket av at han vil bedriftens beste. Manipulasjon har vært motivert av at han har ville få selskapet til å fortsette videre, og han har aldri vært særlig interessert i å manipulere for og ta ut verdier av selskapet. Men heller vært interessert i å manipulere regnskapet slik at selskapet har kunne få innvilget lån fra Nordea og i form av å hente penger i emisjoner.

Når det kommer til økonomidirektør Mark Sjuve sin motivasjon har han fått bonus i form av ikke reelle resultater. Men som det blir pekt på i retten har ikke Mark Sjuve motivasjon vært tyngt av egen vinning, men heller av press fra Terje Bogen. (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13)

Hvordan avdekket?

Saken ble avdekket av journalist Lars-Erik Nygaard. Nygaard begynte i Dagens Næringsliv i 2001 som sportsjournalist. Planen var at han skulle følge den økonomiske siden av idrettsbevegelsen som i Norge i stor grad var skapt av Sponsor Service. (Nygaard, 2004, s. 2) Nygaard hadde fra flere kilder i løpet av det siste året fått innspill på at Sponsor Service ikke var den velsmurte maskinen som Terje Bogen fremstilte selskapet. (Nygaard, 2004, s. 2) Med det fortsatte journalist Lars-Erik Nygaard å grave videre i regnskaper, og med informanter. Sakene ble publisert i Dagens Næringsliv og viste frem det Lars-Erik Nygaard fant frem.

4.1.3 Fast Search & Transfer ASA

Fast Search & Transfer ASA ble stiftet 1997. Selskapet var et programvareselskap som utviklet og solgte støtte teknologi for bedriftsmarkedet. Fast Search & Transfer ASA var et børsnotert konsernselskap på Oslo børs som bestod av 14 heleide datterselskaper og 6 datterdatter selskaper rundt om i verden. Vi omtaler konsernet og eventuelle nærstående selskaper som «FAST» ved denne oppgaven.

Frem til andre kvartal i 2007 inngikk FAST såkalte Memorandum of Understanding (MoU) med de fleste større kunder. Dette er en forståelsesavtale som beskriver de store omrissene av en avtale som to eller flere parter har nådd. Selv er dette ikke juridisk bindende, signaliserer MoU at en bindende kontrakt er nært forestående. Dette skulle ha sitt særegne forhold som gjaldt ved salg av konsernets programvare og lisenser, hvoretter det i følge Fast-konsernet gå en viss prøve-installasjonstid mellom levering av software og lisensnøkkel og frem til en endelig bindende lisenskontrakt ble signert. Konsernet mente derfor det var nyttig med en intensjonsavtale, før en eventuelt ved inngåelse av endelig kontrakt. (TOSLO-2012-23346)

Denne saken handler om omstridt inntektsføring ved salg av MoU som gjaldt konsernets teknologi og lisenser til det australske teleselskapet Telstra til en verdi av 17 MAUD (ca 82,4 millioner NOK pr des 2006). Dette også sett i sammenheng med en såkalt «reseller order form» datert Februar 2007 mellom FAST og det australske teleselskapet Plaut.

Metode 2: Bokføring av fiktive inntekter

Ved avlegging av årsregnskapet i 2006 stod de to siktede i saken med hovedansvaret for den misvisende og feilaktige inntektsføringen på 82 millioner kroner i konsernet. Dette til tross for at det ikke var inngått en rettslig bindende avtale mellom partene. Det hele stammer i fra lisensavgiften til det australske selskapet Telstra, og da revisor krevde en særskilt debitorbekreftelse fra Telstra om at varen vitterlig var levert og endelig kontrakt var inngått innen avleggelse av årsregnskapet pr 31.12.2006. «En signert MoU kunne således ikke alene danne grunnlag for inntektsføring» sa daværende revisor Trond Edvin How fra Deloitte. Da FAST prøvde å få den reelle avtalen signert av Telstra svarte de via mail at de ikke var interesserte i å signere noe mer bindende enn MoU. Det ble senere i samtalen avklart at avtalen mellom selskapene ikke lenger er gjeldende, hvor selskapet da trakk seg fra MoU avtalen. (TOSLO-2012-23346)

I henhold til årsregnskapet til konsernet var denne avtalen med Telstra av stor betydning, uten denne avtalen ville FAST ha gått millioner dollar i underskudd. Da Telstra trakk seg, prøvde foretaket da på en «Reseller order form» i en avtale med det mellomstore tele-selskapet Plaut. Det ble kjent i retten at det Plaut aldri var i forhandlinger med Telstra på 17 MAUD, hvor det aldri var meningen at Plaut skulle være reell debitor. (TOSLO-2012-23346)

Avleggingen av konsernregnskapet ble godkjent ved generalforsamlingen i mai 2007, da de tiltalte (Direktør og Vice President of international operations) ikke delte sin kunnskap om at det ikke fantes noen avtale med Telstra og Plaut. (TOSLO-2012-23346). Det ble dermed ikke bestridt at Telstra/Plaut-avtalen på MAUD 17 er inntatt i selskapets regnskap som inntekt. Det samme gjaldt kvartalsrapportene fra 1. til 3.kvartal 2007, hvor de hadde tatt i betraktning faktureringen ved Plaut, på MAUD 10,3 og Telstra på MAUD 6. Disse ble tatt inn i kvartalsrapportene som ga et feilaktig inntrykk av omsetningen i fjerde kvartal 2006. Samtidig feilaktige sammenligningstall og tilsynelatende bedret kontantstrøm og soliditet i første kvartal 2007. Motivet var å presentere et positivt resultat, og en omsetning bedre enn realiteten. Dette hadde videre også stor påvirkning på selskapets aksjekurs som beveget seg i positiv retning, hvor de da tiltalte blir beskyldt for markedsmanipulasjon. I henhold til at Juridiske- og privatpersoner ble lurt av de fiktive inntektene i FAST konsernet. Aksjekursen var misvisende og reflekterte ikke selskapets reelle situasjon i stor nok grad. Fakturaene blir betraktet som fiktive inntekter ettersom det ikke forelå et reelt salg mellom partene. Verken

Plaut eller Telstra var pliktig til å beholde eller betale for produktet. Noe som vil bryte med transaksjonsprinsippet iht. regnskapsloven §4-1.1. (Schilit & Perler, 2010, s.76).

Metode 4: Flytte Kostnader i inneværende periode til en senere periode

I løpet av andre og tredje kvartal i 2007 ble det regnskapsførte Plaut/Telstra-kravet på MAUD 17 avskrevet. Dette til tross for at fakturaene til Plaut og Telstra tidligere var reversert ved kreditnota, det skulle således ikke være noen fordringer å avskrive. Imidlertid ble det ikke gjort endringer i regnskapets topplinje (omsetning), hvor fremdeles de angivelige Telstra/Plaut-kontrakten på MAUD 17 inngikk. Dette var i begynnelsen fiktive fakturaer, som egentlig aldri skulle vært bokført i balansen. Allikevel tar vi dette eksempelet under denne metoden da «flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode», der de skulle ha avskrevet hele fakturaene til Plaut og Telstra til null ved dette tidspunktet. Da motivet var å bedre resultatet. (TOSLO-2012-23346)

Motivasjon

Ved å unnlate inntektsføringen av MAUD 17, var det store konsekvenser for foretaket. Uten denne inntektsføringen, ville konsernets resultat vært negativ ved 6 204 000 USD. Samt ville et datterselskap vært 55 119 000 kr i underskudd (TOSLO-2012-23346) Konsernet var børsnotert, noe som vil si at det ville fått en negativ effekt på aksjekursen. Dette kan da være et incentiv, som da kan ligge til grunn. Under en pressekonferanse i februar 2007 under den såkalte “FAST-konferansen” i San Diego ble retten forklart at det var samlet en rekke av norske og utenlandske investorer, aksjeanalytikere, selgere, presse og ansatte var tilstede. De presenterte “Q4 revenue highlights” og “2006 highlights”, hvor den ikke-reelle Telstra/Plaut-avtalen på MAUD 17 inngikk. Da vitne Thomas Borchgrevink, leder for markedsovervåking avdelingen ved Oslo Børs, sa at i de minuttene etter/under denne pressekonferansen økte aksjekursen fra 17,4 til 18,2 pr aksje. Omsetningen var på over 10 millioner aksjer, og dette anser Børsen som en svært høy omsetning. Direktøren i FAST var også en aksjonær i foretaket, som vil si at han også tjente en god del for å presentere gode tall (som ble siktet for markedsmanipulasjon). Samtidig var vekst svært viktig faktor i selskapets prisfastsettelse av aksjen. I dommen (TOSLO-2012-23346) heter det at:

“Nettopp konsernets omsetning var viktig for markedets fastsettelse av aksjekursen. Således var skadepotensialet stort, da aksjekursen i seg selv er bærer av viktig informasjon”.

Hvordan avdekket?

I slutten av mai 2007 ble det ved en feiltagelse publisert på FAST sin hjemmeside en styrepresentasjon i forbindelse med styrebehandling av konsernets rapport for første kvartal 2007. Den inneholdt informasjon som ikke var kjent, som blant annet hadde informasjon om inntektsføringsprinsipper og praksis av MoU. Presentasjonen ble lastet ned av minst en person som videresendte denne til Kredittilsynet. De gjorde videre undersøkelser som medførte en langvarig og omfattende korrespondanse med konsernet, hvor også revisor og advokat forbindelser ble involvert. Høsten 2007 ble det avdekket flere mulige alvorlige regnskap misligheter i FAST og i styret. I desember 2007 fikk revisor tips fra en ansatt i FAST om mulig alvorlige misligheter vedrørende Telstra/Plaut-kontrakten. Videre ble dette i mai 2008 anmeldt til Økokrim. De henla saken etter kapasitetshensyn. I Juni 2008 skrev Dagens Næringsliv en artikkel om deler av forhold i saken her, besluttet Økokrim likevel å starte etterforskningen. (TOSLO-2012-23346)

4.1.4 Fesil Saken

Fesil saken omhandler flere rettsområder som grov korrupsjon, utstedelse av fiktive fakturaer, regnskapsmanipulasjon og overtredelse av merverdiavgiftsloven (LH-2007-158006). Når vi skal se på dette inn mot vår oppgave er det ikke alt som er like relevant i selve saken i forhold til vår oppgave som omhandler regnskapsmanipulasjon. Vi vil dermed se på det som omhandler regnskapsmanipulasjon, og metoden som er blitt brukt i dette tilfelle er bokføring av fiktive inntekter.

Metode 2 Bokføring av fiktive Inntekter

Saken går ut på seg om finansiering av en hestevogn til en verdi av 1 375 000 kroner som A skulle ha privat. A var CEO i det børsnoterte selskapet X ASA og styreleder i konsernets datterselskap Y AS. Med det fikk A med seg tidligere driftsdirektør C og tidligere økonomisjef D i Y AS og en venn B som drev entreprenør firma Z AS til å utstede fiktive fakturaer som ble betalt av selskapet. (LH-2007-158006)

Hestevogna ble kjøpt inn av B sitt firma Z AS fra E, som etter instruks fra B endret opprinnelig fakturatekst til «Brakkerigg levert Y». Ved Z AS ble det sendt 2 fiktive fakturaer «Brakkerigg i henhold til avtale» og «Ekstraarbeider slaggsenger» til Y AS som C og D godkjente. Dette var beløp på kr 262 500 og 134 375 inkl.mva. (LH-2007-158006) Det ble med det lagd fiktive inntekter og fakturaer over noe som ikke eksistere, og blitt bokført

inntekter fra transaksjonene. Vi er da inne på teknikk 1 i metode 2 bokføring av fiktive inntekter, som går ut på å bokføre inntekter fra transaksjoner som mangler økonomisk substans. Det vil si transaksjoner uten noe økonomisk formål. Når det kommer til den første fakturaen ved navn «brakkerigg i henhold til avtale» var det aldri noe avtale knyttet til en brakkerigg, men en avtale knyttet til en hestevogn. Når det gjelder den andre fakturaen ved navn «Ekstraarbeider slaggsenger» ble B orientert av C og D at det var gjenstående midler på denne vedlikeholds posten fra tidligere arbeid utført av Z AS (LH-2007-158006), det ble også her lagd fiktive inntekter og faktura av noe som aldri hadde blitt utført. Slik manipulasjonen ble utført i denne saken bryter med transaksjonsprinsippet iht. Regnskapsloven §4-1.1. fordi A som kunde ikke var forpliktet til å betale eller beholde hestevognen.

Motivasjon

Ser vi på motivasjonen til manipulasjonen her så er det for A egen vinning. Det A er på jakt etter er først og fremst en mulighet til å finansiere denne hestevognen. Det er blitt forklart i lagmannsretten (LH-2007-158006) at A prøvde å få X ASA til å kjøpe vognen og leide den ut til A. A ønsket ikke å ta opp et ordinært lån i konsernet. men fikk ikke dette. Han gikk dermed til sin venn i B om hans firma Z AS kunne kjøpe vognen, men B ville at det ble stilt en form for sikkerhet, garanti eller lignende for finansiering. Det ble dermed arrangert et møte på kontoret til Y AS med A, B, C og D. Kjøpet ble kamuflert som at Z AS kjøpte og leide ut en brakkerigg til Y. Dette ble ikke avdekket i X systemet og det var store og nærliggende muligheter for at Y AS hadde finansiert A sitt private kjøp. A sitt Incentiv i denne saken har helt klart vært egen vinning, i form av å få finansiert sitt private kjøp. A har med sin stilling klart å lure med seg C og D inn i denne situasjonen som skaffet han en hestevogn til 1 137 500 kr som han verken hadde betalt for eller var forpliktet til å betale.

Hvordan avdekket?

Saken kom opp som følge av regnskapsfører i Z as søkte veiledning hos selskapets revisor vedrørende regnskapsføring av selskapets prosjekt nr 5302 «Brakkerigg».

Revisor kalte dermed B inn til møte hvor det ble spurt om denne regnskapsposten. Noen dager etter møte meldte revisor fratreden med umiddelbar virkning, og kontaktet økokrim. Økokrim gikk videre hvor de innledet etterforskning. (TRANA-2007-31824). Saken ble med andre ord avdekket internt grunnet at regnskapsfører i Z ikke helt forsto regnskapsføringen av et prosjekt selskapet hadde, og kontakt selskapets revisor for innberetning.

4.1.5 Nedre Romerike vannverk

Den 6 juli 2007 reiste økokrim tiltale ved Nedre Romerike tingrett mot A Ivar T. Henriksen, B Hans sønn, C, D og mot entreprenørfirmaet E PEAB AS. Bakgrunnen for tiltalen var arbeidet som 3 journalister i Aftenposten gjorde som pekte mot økonomiske misligheter i de interkommunale selskapene Nedre Romerike Vannverk AS (Herved kalt NRV) og Sentralrenseanlegget RA2 AS (Herved kalt RA2) (LE-2008-46619). Ivar T. Henriksen hadde vært administrerende direktør i både NRV og RA2 i mange år helt frem til 2005, mens hans sønn ble ansatt i selskapene fra høsten 1998. Tiltalen mot de siktede gjelder grov økonomisk utroskap og grov korrupsjon, det anslås av tingretten (TNERO-2007-32162) at selskapene samlet har lidd et tap i størrelsesorden 60 millioner kroner. Men etter å ha sett dokumentaren Forbrytelsene som rystet Norge (Hustad, 2021 :38:00-40:00) og episoden «Millionsvindelen» anslås det at Vannverket har et synliggjort tap på 103 millioner kroner. Saken anslås å være en av Norgeshistoriens aller største korrupsjonsskandaler i offentlig sektor. For å få til dette ble metode 7. Skyve fremtidige utgifter til en tidligere periode brukt.

Metode 7: Skyve fremtidige utgifter til en tidligere periode

Det er i Nedre Romerike vannverk-saken snakk om kostnader som er manipulert, det har skjedd med blant annet kostnader knyttet til overfakturering, fiktiv fakturering, eiendeler solgt til underpris og kostnader tilknyttet eiendeler som ikke hadde tilknytning til vannverket. Nedre Romerike Distriktrevisjon (2007, s. 11) har utarbeidet en figur som viser hvordan penger er tappet fra NRV og RA2 se vedlegg 2. Ivar T. Henriksen tappet penger fra vannverket som innbyggerne i de forskjellige kommunene betaler for gjennom vann- og kloakkavgift. Vannverk sjefen serverte da rådyrt vann til eierkommunen slik inntektene til vannverket kunne øke, og det ble da lettere for Henriksen å skjule hvordan selskapet ble tappet med fiktive kostnader. I en artikkel som Romerike Blad publiserte (Fremmerlid & Henriksen, 2005) viste det seg at råvannprisen i en rekke vannverk fra Kristiansand i sør til Trondheim i Nord at ingen av vannverkene selger vannet dyrere enn NRV. Det kommer også frem at NRV-sjefen Ivar T. Henriksen ville øke prisen med 2,5%. Vi skal nå se på hvordan manipulasjon av kostnader ble gjort:

Overfaktureringen har fungert på den måte at leverandører har fått mer betalt enn reell verdi på leverte varer og tjenester, der hele eller deler av beløpet har blitt overført til Ivar T.

Henriksen, hans nærstående og selskap eid av disse. (Nedre Romerike Distriktrevisjon, 2007, s. 12). Det kommer frem i tingretten (TNERO-2007-32162) at RA2 i perioden 1.januar til 2005 ble uriktig belastet med minst 16 186 000 (eks mva), dette foregikk ved at C AS over fakturerte RA2 for slamdeponi. Pengene ble deretter overført videre som for eksempel til Ivar T. Henriksens Sørafrikanske selskap som Lån fra C AS, eller til Henriksens sønn firma VA Drill som mottok 8 994 800 (eks mva) som ble fordekt av fakturaer som omhandler utleie av maskinelt utstyr til C (TNERO-2007-32162).

Leverandører fakturere også på forespørsel fra Ivar T. Henriksen NRV/RA2 for store beløp uten grunnlag i kontrakt eller konkret planlagt framtidig arbeid. En vil med det bryte med opptjeningsprinsippet (resultatføre inntekt når den er opptjent) transaksjonsprinsippet (transaksjoner skal regnskapsføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet) og Sammenstillingsprinsippet (Utgifter skal kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekt), jf. Rskl §§ 4-1.1-4.1.3. Pengene som leverandørene fikk ble deponert, og det gjorde det mulig for Ivar T. Henriksen å gjøre pengeoverføringer til hans nærstående og/eller selskaper eid av dem. NRV/RA2 har utgiftsført eller aktivert beløpene i sine regnskaper da fakturaene ble mottatt, denne manipulasjonen av kostnader har ført til at selskapenes regnskaper ble feil og at styrene påfølgende år har budsjettert på et misvisende grunnlag. (Nedre Romerike Distriktrevisjon, 2007, s. 12). Når det kommer til fiktiv fakturering ble det utført slik at selskaper i Ivar T. Henriksen eller hans nærstående eie fakturerte leverandørene til NRV/RA2 for tjenester/arbeid som ikke var utført/levert, og de viderefakturerte NRV/RA-2. (Nedre Romerike Distriktsrevisjon, 2007, s.12). Det ble også solgt eiendeler til underpris som for eksempel boreriggen som i 1998 ble kjøpt for 6 430 025 (eks mva) som i 2003 ble solgt først til Teknikk og Anlegg AS for 1 000 000. Boreriggen ble noen dager senere solgt til VA-drill AS som var eid av Henriksens sønn for 1 030 000. (TNERO-2007-32162). Ivar T. Henriksen har også belastet NRV og RA2 med kostnader av eiendeler som han selv har brukt som sitt eget. Det er bemerkelsesverdig å se hvordan Ivar T. Henriksen som administrerende direktør i de 2 offentlige selskapene som er eid av flere kommuner har klart å tappe dem for store mengder penger. Det kommer frem i tingretten (TNERO-2007-32162) at han har vært en leder med stort engasjement, stor gjennomslagskraft og evnen til å se nye muligheter og gjennomføre disse. Han har nytt stor respekt og tillit i sitt virke som vann sjef og innad i selskapene og i offentligheten. En kan nok stille seg spørsmål til om at dette er en av grunnene til at han har klart å komme unna så lenge, grunnet hans stilling og ståsted i lokalsamfunnet. Men en kan først og fremst stille seg kritisk til de personene som har sittet i

styrene, det er de sammen med daglig leder som ikke har sørget for at internkontrollen har vært på plass. I følge rapporten til Nedre Romerike Distriktrevisjon (2007, s. 18) har den interne organiseringen i selskapenes administrasjon vært lagt opp slik at det bare var Ivar T. Henriksen som utført reell kontroll av økonomi, regnskapsførsel og budsjettoppfølging. Ut i fra det har Ivar T. Henriksen hatt full kontroll, det har dermed vært lettere for han å godkjenne de fiktive fakturaene og skjule de grunnet at han har full kontroll.

Motivasjon

Motivasjonene i denne saken har helt klart vært egen vinning for hovedpersonene selv Ivar. T Henriksen. Han har misbrukt sin stilling som administrerende direktør og tappet 2 interkommunale selskaper for et sted mellom 60-70 millioner. Pengene han har tappet selskapene med har han videre brukt til å kjøpe biler og andre gjenstander til familiemedlemmer, 7 farmer nede i Sør-Afrika og andre goder. Han har nytt godt av å ha full kontroll over selskapene, og det er i denne situasjonen helt fullt og klart at han har handlet av grådighet.

Hvordan avdekket?

Saken ble avdekket av journalister i Aftenposten, som ble kontaktet av en entreprenør som hadde tips om at Peab ikke fulgte spillereglene på Nedre Romerike Vannverk og Sentralrenseanlegget. (Dahl et al., 2005, s. 3) Journalistene valgte med det å se dypere ned i saken. Hvor de etterhvert avdekket økonomiske misligheter på flere millioner kroner i de interkommunale selskapene NRV og RA2. Et eksempel som de avdekket var at de fant ut at Ivar T. Henriksen hadde flere farmer nede i Afrika som han hadde kjøpt med penger tappet fra vannverket.

4.1.6 Lunde Saken

Lunde-saken er en av norgeshistoriens største konkurser. Selskapet ble stiftet i 1993 og fikk senere navnet Lunde Gruppen AS som konsernspiss, med flere underkonsern. Virksomheten drev med ulike ting, som transport, eiendom, verksted mv. Det var Johannes Lunde og Morten A. Berg som er de to tilsiktete i saken. Johannes Lunde var daglig leder i morselskapet og eide 100% av aksjene, han var også daglig leder i flere av under konsernene. Morten A. Berg var aldri direkte ansatt i konsernet, men jobbet som konsulent for selskapet og var styreleder og medlem for flere underkonsern. Det hele endte med at Lunde Gruppen

AS hadde på konkurstidspunktet over 1 milliard kr i krav mot seg. Det blir også kjent i saken at en tredjepart hadde en stor innvirkning. (TSTAV-2012-203732)

Det var totalt 57 selskaper i konsernet, i tillegg hadde Lunde Gruppen stor eiendel av aksjene i flere selskap. Sakens bakgrunn stammer til uriktige transaksjoner som gjaldt innad i konsernet. Gjengangeren her var at overføringen ga en uberettiget vinning for morselskapet Lunde Gruppen AS. Da overføringene og transaksjonene endte i morselskapet. (TSTAV-2012-203732)

Metode 2: Fiktive inntekter

Store verdier ble overført internt i Lunde-konsernet nettopp for å dekke krav overfor kreditorer., disse overføringene ble utført på ulovlig vis. Dette ser vi spesielt har skjedd med tappingen av Vendere Eiendom AS. Selskapet ble kjøpt opp, og var 50% eid av Lunde-konsernet og 50% av Orkla Eiendom AS og Finansgruppen Eiendom AS. Johannes Lunde ble valgt til daglig leder og fikk en fullmakt til å inngå avtaler opptil 5 millioner (TSTAV-2012-203732). Avtalen sa også at viktige beslutninger, ved salg/kjøp av eiendommer skulle bli vedtatt selskapets styre. Selv om selgerkreditten til Lunde Gruppen var nedbetalt av Vendere Eiendom, ble det foretatt en rekke overføringer til en verdi på 77 millioner kr overført til Lunde-konsernet. Dette ble holdt skjult fra Orkla/FG og uten deres godkjennelse. Vendere Eiendom hadde til tross for dette en svak likviditetssituasjon, noe som de to tilsiktete i saken visste om ettersom de var daglig leder og konsulent for selskapet. Ved motytelsen Vendere Eiendom AS fikk var en kundefordring til Lunde-gruppen som ble ansett som usikker. Ved dommen (TSTAV-2012-203732) blir det også avklart at det ikke var noe rettslig grunnlag for overføringene, og at Vendere Eiendom ikke fikk fordeler, kun ulemper. Disse transaksjonene ble videre kamuflert som lån og transaksjoner i forbindelse med kjøp/salg av eiendom. Dette var for «å være innenfor» fullmakten Johannes Lunde hadde.

Det forekommer også ved tingretten (TSTAV-2012-203732) at de tiltalte regisserte produksjon av bilag og sørget for bokføring av en rekke transaksjoner som reduserte et av Lunde Gruppens datterselskaps gjeld til Vendere Eiendom AS med ca 100 millioner kr. Tingretten (TSTAV-2012-203732) har funnet bevis at 7 av disse oppgjørstransaksjonene/overføringene, som samlet utgjør 60 millioner ikke var reelle. Det finner bevist at bokføringen av de fiktive bilag skjulte utbytte.

Videre ble det også foretatt interne aksjesalg innad i konsernet. Det blir oppført i årsregnskapet for 2007 om en rekke interne aksjesalg mellom nærstående selskaper i samme konsern. Det kommer frem i tingretten (TSTAV-2012-203732) at salget og kjøpsprisen ikke hadde reelle markedspriser. Der morselskapets motiv var å få en positiv effekt på resultatet. Dette blir da reflektert feil iht. realiteten, som gjenspeiler en oppblåst og fiktiv gevinst. Dette fikk en konsekvens for datterselskapene til Lunde Gruppen. Nettopp ved å tappe selskapene for penger. Denne merverdien/gevinsten ble da regnskapsført som goodwill. Ved avlegging av konsernregnskap i 2009 var summen 330 228 000 kr i goodwill. Regnskapet viste da ikke selskapets eller konsernets reelle finansielle stilling. (TSTAV-2012-203732) Som skyldtes at det var balanseført store immaterielle verdier som ikke kunne omgjøres til likvide midler innenfor en akseptabel tidsramme. Ved å bokføre reelle transaksjoner, men med oppblåste beløp, gir det et feil bilde av konsernets inntekt. Resultatet vil dermed være høyere enn hva den i realiteten tilsier. Ifølge Borevisor var det her ikke noe merverdier og det forelå en nedskrivning situasjon.

Motivasjon

Under året 2007 inntraff finanskrisen Norge. Noe som gjorde det vanskelig for Johannes Lunde og hans drift av konsernet. Salg av eiendeler som igjen skulle gi gevinst til selskapet gikk ikke, ettersom det var flere selskaper i denne perioden som hadde en vanskelig tid. Konsernets likviditet og lønnsomhet sank, samtidig som de hadde lån å betjene. Dette resulterte i et stort press for daglig leder i selskapet for å ivareta driften. Da dette kan ha vært en av de viktigste incentivene for utførelser av underslag, kontraktsbrudd og utførelser av fiktive overføringer mv.

Allikevel ser vi at Johannes Lunde kjøpte en luksurvilla for 22 millioner kr i Stavanger. (Lorentsen,2011) Dette var da like før konkursåpningen i 2010. Noe som indikerer personlig vinning. Han levde da et luksuriøst liv påfølgende av handlingene han utførte i Lunde Gruppen AS.

Hvordan avdekket?

Selskapet ble erklært insolvent i 2009, men ble begjært konkurs i 2011. Konsernet var stort og uoversiktlig, som gjorde at deres økonomiske stilling samt de urettmessige handlingene ikke ble oppdaget før da. De hadde blant annet ikke tilstrekkelig arbeidskapital til å videreføre driften. Samtidig som likviditeten var svært dårlig, der konsernet hentet likviditet

fra deleide selskaper utenfor konsernet, som forklart ovenfor (ved 50% eiendel og mindre). Disse overføringene ble også politianmeldt. Som gjorde etterforskning startet og det hele ble avdekket.

4.2 Funn i intervju

Vi vil i dette avsnittet presentere funn som vi har fått i fra informantene våre. Som vi har presentert tidligere i oppgaven så valgte vi å utføre intervjuer som en supplerer til casene som vi har valgt ut. Dette ble gjort slik at vi kunne belyse tematikken og problemstillingen på en enda bedre måte. Videre i avsnittene under dras det frem de svarene som vi mener er viktigst.

4.2.1 Hva er regnskapsmanipulasjon?

Vi har tidligere i avsnitt 2.4 beskrevet regnskapsmanipulasjon som et omfattende begrep med flere forskjellige definisjoner. Vi var dermed interessert i å kunne se andre synspunkter fra de forskjellige informantene. Det ble dermed spurt informantene om de kunne definere regnskapsmanipulasjon:

“Der man ønsker å fremstille noe som er bedre eller jevnere (...)

Regnskapslovgivning er en fleksibilitet, en kan gjøre valg av vurderinger, er en innenfor det så er det på en måte greit. Men så kan en pynte bruden sånn at det ser bedre enn det kan se ut, eller tilfeller da det går utover de skjønnsmessige lovene. Manipulasjon er ulovlig. “

(Advokat, partner)

“Regnskapsmanipulasjon er gjerne type mislighet, når vi reviderer driver vi ikke mot misligheter, men misligheter er alltid på agendaen. (...) Resultatstyring er et godt ord, for det er jo derfor en gjør det slik en kan styre resultat. En vil med resultatstyring oppnå å styre regnskapet bedre eller dårligere. Det å påvirke EK kan være en viktig parameter slik en kan påvirke i en annen retning.”

(Revisor, partner)

Informantene definerer regnskapsmanipulasjon på forskjellige måter, der vi ser en sammenheng ved å fremstille regnskapet på en bedre eller dårligere måte. Når det kommer til regnskapsførerne hadde de ikke en bestemt definisjon, men understreker at det er en ulovlig

handling. Noe som de andre informantene også påpekte. Videre stilte vi informantene spørsmål om de hadde en formening om grensen mellom bevisst og ubevisst manipulasjon.

“Skille om hva som er bevisst i forhold til om en som ikke har kunnskapen til å ha gjort det rett.”

(autoriserte regnskapsførere)

“Tenker at manipulering må være bevisst, mange gjør feil, bruk av feil satser, feil kategorisering, det kan skje. Men viss det er en bommert så er det en bommert.”

(Advokat, partner)

“Forskjellen på om det er feil eller manipulering er om det er en mislighet eller ikke. Viss du bevisst gjør feil på moms er det en mislighet, men det er også fullt mulig å rote voldsomt på avgiftsbehandling det er da en feil for en ikke har skjønt det.”

(Revisor, partner)

Vi ser klare likhetstegn på hvordan de forskjellige informantene tenker om grensen mellom bevisst og ubevisst manipulering. De 4 informantene nevner at mye handler om kunnskap til regelverket, dette kan være en faktor som gjør at det blir gjort ubevisste feil. Vi understreker at disse funnene ikke er særlig viktig i vår oppgave. Likevel synes vi at det er greit å poengtere denne grensen mellom ubevisst og bevisst manipulering. Informantene i vår studie har mest tilknytning i små til mellomstore selskapene. Revisor går også inn på et emnet som de andre informantene ikke nevnte, med at grensen er om det er en mislighet eller ikke.

4.2.2 Schilit & Perler sine syv metoder

Med spørsmålene som ble sendt til informantene, ble det også lagt et vedlegg av de syv metodene til Schilit & Perler som vi har skrevet om i punkt 2.5. Dette fordi de syv metodene har en så stor rolle i selve oppgaven vår i forhold til manipulasjonsmetodene. Alle informantene hadde kjennskap til de forskjellige metodene til Schilit & Perler, men mente metodene kanskje blir kategorisert på en annen måte. Ellers synes informantene metodene til Schilit & Perler også var dekkende. Vi var nysgjerrige på å finne ut hvilke metoder som informantene tror blir mest brukt.

“Det å skyve inntekt til senere perioder er noe som fort kan være en gjenganger.

(...)For eksempel med firma i salgsposisjon der en kjører en regning på 2021, men blir sendt 31.12.2020. Dette kan blåse opp regnskapet. Den vil bli kjørt som en forskuddsbetalt kostnad, selv om den kom i fjor året.”

(Autoriserte regnskapsførere)

“La vær å ta tap når en burde gjort det, eller ta senere (...)Som advokat kjent med sponsor service der en inntektsfører alt første året, men ingen inntekt andre året. (...) Ved behov for å bedre resultat så skjer det transaksjoner mellom selskaper som står hverandre nær. Dette kan for eksempel være driftsmidler og aksjer(...) regnskap effekten vil være i forhold til å få fram verdier.”

(Advokat, partner)

“For tidlig inntektsføring som kan skje. For eksempel fakturering i desember og kreditnota i januar. (...) Mye på listen er feil periodiseringer. Aktuelle problemstillinger med regnskaper er cut off. Det å flytte kostnader er klart eller ved å ta kostnadene tidlig, vurdering av varelager i forhold til estimer. (...) Lite borti fiktive inntekter, med den porteføljen vi har er det ikke mange som trenger å ha inntektene opp. Om en ikke har som mål å lure banken på et eller annet vis ønsker ikke folk og betale mer skatt.”

(Revisor, partner)

Informantene hadde forskjellige synspunkter på hvilke metoder som ble mest brukt.

Fellestrekket mellom de forskjellige informantene er det med periodisering av inntekter og kostnader. Likevel ser vi at informantene forklarer det på forskjellige måter og med forskjellige metoder, en kan gjerne tenke seg at synspunktene deres forekommer grunnet egne erfaringer i arbeidslivet.

4.2.3 Motivasjonsfaktorer ved utførelse av regnskapsmanipulasjon

Et sentralt punkt i problemstillingen vår var å se på selve motivasjonen for utførelse av regnskapsmanipulasjon. Etter å ha samlet inn casene hadde vi en formening om motivasjonen bak, men vi var interessert i å få informantene sine synspunkter. Informantene ble spurt hva de mener kan være motivasjonen bak regnskapsmanipulasjon og hvorfor det oppstår.

“Unndra beskatning, utsette beskatning ved å skyve det til senere år. Pynte på resultat, slik at en gjør virksomheten mer attraktiv til salg. Eller manipulere regnskapet slik at en kan få gå i banken å låne penger. (...) Utbytte, til en som driver aksjeselskap.”

(Autorisert regnskapsfører)

“Et godt regnskap er ofte bedre enn det ser ut, men dårlige er ofte enda dårligere enn det ser ut. Kan ha litt incentiver til å jevne ut resultat. Kan ha et kjempebra år, så vil en kanskje ha noe i reserve til senere år. Mens har virksomheten et veldig dårlig år så har en ikke lyst å vise at det er så dårlig. (...) For ansatte i form av måloppnåelse ved å få bonus. Et eksempel på det kan være selger som får bonus ved å oppnå salg “

(Revisor, partner)

“Ser for meg to muligheter enten er det den gode gamle grådigheten i at en vil få ut penger, mens den andre ikke har motivasjonen for sin egen del, men for eget selskaps overlevelse. Det går dårlig, så gjør man noe dumt som for eksempel underslå ved å selge noe en ikke eier. For å rette opp i det må en gjøre mer, og blir på en måte dratt inn i det. (...) Åpenbart er hoveddelen ved manipulasjon et ønske å oppnå en personlig fordel, eier driver selskap ønsker høyere resultat i forhold til høyere bonus, fee, eller ekstra betaling hvis selskapet blir solgt.”

(Advokat, partner)

Informantene påpeker flere incentiver til regnskapsmanipulasjon, blant annet nevner de personlig vinning ved bonus og utbytte. Noe informantene belyser er incentiver til å oppnå personlig fordeler av selskapet. Ved måloppnåelse blir det utbetalt bonus, samt muligheter for å ta ut utbytte fra selskapet ved et godt årsresultat. De beskriver et incentiv for å manipulere et regnskap i form av å skjule tidligere handlinger som for eksempel underslag av penger. Det ble av revisor påpekt at selskaper i blant har incentiver til å jevne ut resultatet. Dette har vi snakket om i avsnitt 2.5.6 som omhandler å flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode. Slik at selskaper kan hente penger i en dårlig periode hvor der er behov for å øke inntekten. Ved å jevne ut resultatet vil en vise at selskapet har en stabil inntekt.

Informantene nevner også motivasjonsfaktorer som er knyttet til selskapet, som for eksempel å pynte på resultatet slik selskapet kan få innvilget lån fra kreditorer. Videre gikk 2 av informantene mer dypere inn i dette med lån fra kreditorer.

“Incentiver for å øke omsetning og redusere omsetning. Områder med høy risiko, men også noen områder med lav risiko. En ting vi ser på når en nærmer seg risiko er covenants der bank stiller krav til lån. Banken vil sette opp en del krav til virksomheten og klarer ikke virksomheten og håndtere det så kan hele lånet forfallet. Ved covenants der en er veldig nære minimumskravet for å klare det kan det foreligge et incentiv til å manipulere det resultatet bedre.”

(Revisor, partner)

Ellers har advokaten vi har snakket med hatt styreverv i en bank, og har en del kjennskap til hvordan prosessen fungerer i forhold til opptak av lån.

“Banken har et system der de putter deg i bås fra A til K. A er stjerne kunde med mye sikkerhet, mens på K skal du ikke ha lån i banken, med mindre du får andre til å stille opp med garantier. Om du som selskap ikke leverer et bra resultat, jo høyere rente vil banken sette opp. (...)Du vil synke i rating med et dundrende underskudd.

Enda viktigere om en faktisk må ha et lån eller ønsker et lån, så vet selskaper at banken ser på regnskapet. Virksomheten kan da velge å ikke ta for seg noe tap, med for eksempel kundefordringer og minimalt med avskrivninger for å komme i en posisjon til å få lån.”

(Advokat, partner)

Informantene peker på flere motivasjonsfaktorer som kan foreligge. De viser til motivasjonsfaktorer som går ut på å fremstille regnskapet på en god måte. Incentiver på den ene siden kan dette være knyttet til personlig vinning så kalt “greed”. Egenvinning kan gjøres av flere grunner som i form av utbytte, bonusutbetalinger, salg av selskap og prestisje. Mens det på den andre siden kan ligge mer til grunn enn egen vinning og kan ha en dypere betydning i form av et en manipulerer «for the sake of the company». Alle informantene har pekt på insentiver ved å manipulere regnskap for å kunne låne penger hos kreditorer eller ved å opprettholde covenants. Når vi snakker om covenants handler dette om lånevilkårene kreditorene har satt og er krav som virksomheten må oppfylle, klarer ikke låntakeren opprettholde lånevilkårene kan dette få konsekvenser. Dette har vi snakket om tidligere i punkt 2.7.1.

4.2.4 Kjennetegn ved gjerningspersonene

Som vi snakket om i innledningen av oppgaven var vi interessert i å se nærmere på hvem som manipulerer i form av kjønn, alder og stilling. Vi hadde dermed interesse av å stille spørsmål til informantene om de hadde en formening om den typiske gjerningspersonen bak regnskapsmanipulasjon. Vi stilte først spørsmål om kjønn. På den ene siden svarte revisor ingen grunnlag å si, mens på den andre siden svarte de andre informantene menn. Advokaten påpekte også at per dags dato er det menn, men at vi i fremtiden nok vil se en mer balansering av kjønn.

Videre gikk vi inn på om informantene hadde en formening om typisk alder for gjerningspersonene. Vi fikk her et svar som overrasket oss en smule, i form av at flertallet av informanter mente at den yngre garde var godt representert. Informantene mente at lysten til å lykkes blant de yngre kan være en viktig faktor. Men likevel understreker informantene at det er litt jevnt over og spekulerer i en typisk alder på 30-50. Peker også på at revisor i denne sammenhengen heller ikke hadde noen formening.

Det siste og mest spennende spørsmålet var i forhold til hvilken stilling de trodde gjerningspersonen som utfører regnskapsmanipulasjon innehar. Alle informantene var relativt raske i besvarelsen av dette spørsmålet, hvor informantene mente at de fleste tilfellene gjelder ledelsen og eierne. Advokat påpeker at det særlig er kombinert med eier og leder, og legger til at det handler om å samle makt på en eller to hender. Mens revisor kommenterte at mye av risikoen ligger på ledelse nivå, for du som leder har muligheten å overstyre kontroller å gjøre vurderinger på estimer.

4.2.5 Hvordan jobber du/dere når dere mistenker regnskapsmanipulasjon

Vi ønsket et større innblikk innenfor prosessen profesjonene bruker iht. avdekking og hvordan de fanger opp regnskapsmanipulasjon. Vi stilte da spørsmål om hvordan informantene arbeider når de oppdager og/eller mistenker regnskapsmanipulasjon.

Da går en videre å undersøke. (...) Kan stille spørsmål med intervju på forskjellige momenter. Så rapporter en det til oppdragsgiver.

(Advokat, partner)

“En vil undersøke videre i form av å se nærmere på det som ikke stemmer, ta det videre med kunden og ta en vurdering. Ved tilfellene der en ikke er helt sikker spør eieren av virksomheten angående tilfellet for å få bedre forståelse. Om da eier ikke er villig til å oppgi noe, så er regnskapsbyrået pliktig til å si opp oppdraget og kunden.”

(Autoriserte regnskapsførere)

“Vi vil være kritiske og stille spørsmål(...) Når vi starter revisjonen har vi et oppstartsmøte med teamet, og mislighetsrisiko er et av temaene som skal diskuteres. Er det mislighetsrisiko så styres det på hvor mye risiko. Med særskilt risiko grunnet misligheter skal vi gjøre flere handlinger for å dekke dette. Ellers jobber vi med å kjenne kundene våre, kjenne folkene og ha en følelse av virksomheten. (...) Derfor vi skal ha mislighets møter med kunder, som revisor kan du da vurdere i forhold til hva de sier. Er det bonus holdninger, incentiver, eller skjedd underslag? Tror ikke jeg har mange kunder som jeg tror bevisst driver med manipulering, og jeg vil heller ikke ha de fordi de bevisst jukser med regnskapet.”

(Revisor, partner)

Fra intervjuene kommer det frem at en kritisk holdning og evnen til å stille kritiske spørsmål til kunden ved mistanke om manipulasjon er en viktig forebyggende faktor. Ved usikkerhet stilles det spørsmål til selskapet/eierne for å få en avklaring. I regnskapsbransjen ved usikkerhetsmoment som ikke blir oppklart av kunden, er de pliktige til å si i fra seg oppdraget og kunden. Ellers har revisor møter hvor det blir diskutert mislighetsrisiko både med eget team og med kunden, møtene er for å vurdere risikoen for misligheter. Ellers peker informantene på at tillit og kjennskap med kunden er en viktig faktor, slik at en kan ha en følelse av virksomheten. Videre spurte vi informantene om virksomheten deres hadde rutiner for å kunne oppdage regnskapsmanipulasjon.

“Revisjonsfirmaet har revisjonshandlinger som er rettet mot estimater, cut off, og så har vi også mange der vi reviderer balansen. Har en som revisor kontroll på balansen er det som er ført opp i balansen rett. På en balanse vil det være noen poster som er lette og kurante, så vil en ha noen poster som er litt verre. Har en kundefordringer så vil du gjerne ha en nøyere spesifisering. For eksempel per 31.12. har virksomheten en del utestående kundefordringer, som revisor så kan du da komme i mars å kjøre en sjekk for å sjekke om alt er betalt.”

(Revisor, partner)

“Om en blir bedt om å analysere, går en inn på varelager, utenforstående kundefordringer. Ber en om en aldersbestemt balanse, og spør virksomheten om de har vurdert å kreve inn kundefordringene? Veldig konkret, hva er det verdt, er det reelt? Blir en etterforskning der en prøver å finne ut av det.”

(Advokat, partner)

“Pålagt til å ha en person i bedriften som er hvitvaskingsansvarlig. Har en et oppdrag der noe ikke stemmer, vil en kontakte hvitvaskingsansvarlig. Det samme gjelder med bevisst manipulasjon for å vise et bedre resultat enn de egentlig har. Er bare hvitvaskingsansvarlig og kontrollansvarlig for oppdraget som vet om det blir avdekket noe, så ingen andre blir informert. Taushet er en selvfølge.”

(Autoriserte regnskapsførere)

Vi ser at informantene har forskjellige svar knyttet til rutine, men det er viktig å nevne at vi her snakker om forskjellige yrker med forskjellige ansvarsområder. Revisjonsbransjen har ulike rutiner, blant annet revisjonshandlinger som utføres for å kontrollere riktig balanse. Mens i regnskapsbransjen handler det mer om å varsle hvitvaskingsansvarlig om noe ikke stemmer. Når det kommer til hvitvaskingsloven gjelder den for alle de forskjellige informantenes virksomheter, jf. hvvl. §4

I henhold til advokatbransjen innebærer det litt andre ansvarsområder og arbeid, hvor det blir en mer analytisk tilnærming. Der går rutine ut på å se områder som varelager, periodisering av utgifter og inntekter og undersøker med den aktuelle bedriften.

4.2.6 Avdekking og forebygging

Sentrale emner i problemstillingen går ut på hvordan regnskapsmanipulasjon blir avdekket og hvordan en kan forebygge. Vi stilte først spørsmål til informantene om hvem de mener er den vanligste personen til å avdekke.

“Skatteetaten har en stor rolle og avdekker mye(...) Ellers har de største mediehusene kompetanse til å klare det. (...) Banker, konkurrenter og revisor har også en rolle her.”

(Advokat, partner)

“Media har en viss rolle, heller større ting. Mer organisert kriminalitet. (...) Ellers er vi som byråer og banker pålagt til å sende hvitvaskingsmeldinger med mistanke.”

(Autoriserte regnskapsførere)

“Media kan, revisor kan følge opp, alle kan bidra til det.(...) Ofte er det internt, men litt i forhold til type mislighet. (...) Skatteetaten er inne, men gjerne mer på den type virksomheter vi ikke har som kunder”

(Revisor, partner)

Informantene viser til skatteetatens rolle som kan avdekke mye. Større mediehus med kompetanse kan også delaktig i denne prosessen. Ellers kan det være muligheter som banker, konkurrenter og revisor, men også muligheter for intern avdekking. Videre stilte vi informantene spørsmål om de hadde noen tanker om hvilke tiltak en virksomhet kan benytte for å unngå regnskapsmanipulasjon.

“Bedrifter med flere ansatte som har mer enn 1 som godkjenner fakturaer er en grei forebygging. Som for eksempel i en virksomhet kan det være en som har ansvar for å lage faktura forslag, mens en annen godkjenner fakturaen. (...)Det er Ikke noe vanskeligere med 1 ansatt i AS eller med 10-15 ansatte. Om de ansatte ikke er involvert i det som går ut på regnskapet, vil det bare være en person som har ansvar. “

(Autoriserte regnskapsførere)

“Internkontroll, gode kontrolltiltak fra ledelse, styre som fungerer, og gode rutiner innad. Veldig få selskaper som har et reelt styre, hvor ikke eier og daglig leder er i styret. Viktig med oppegående styret som stiller kritiske spørsmål, og er opptatt av at det skal styres og analyseres. Som advokater har en tro på at det er tydelig, logisk og konsekvent, for eksempel konsekvente skatte og avgiftssystem kan være med på å unngå manipulasjon.”

(Advokat, partner)

“God internkontroll er viktig, og det vil gi en trygghet for de som arbeider i en bedrift at det er god intern kontroll. Ved for eksempel kontanter er det viktig det er gode rutiner. En god internkontroll skal avdekke, det er også viktig med gode rutiner. Når vi snakker om kontanter kan en god rutine være i forhold til telling, gode kasse system og kontroller.”

(Revisor, partner)

Ut i fra informantenes svar så ser vi tydelig at et forebyggende tiltak er internkontroll. Det blir nevnt eksempler ved godkjenning av faktura der et godt tiltak er å ha flere ledd i prosessen. Ellers går advokaten inn på ledelse i form av ledelsens evne til å stille kritiske

spørsmål, samtidig vil det og ha et reelt styre hvor daglig leder og eier gjerne ikke er representert. Revisor nevner også at internkontroll er viktig i forhold til avdekkingen, men samtidig er gode rutiner også en viktig del. Revisor går også enda dypere inn på internkontroll.

“Det som gjerne er største forskjellen på god og dårlig internkontroll er dokumentasjon fordi det er det mange som kan ha, men det er en stor forskjell på dokumentasjons nivå. (...) Dokumentasjon er det stor forskjell på, men kan ha gode rutiner uten skriftlig. For eksempel god intern kontroll i en liten bedrift hvor eier har full kontroll, men det finnes ingen kontroll spor eller noe som helst. Kan da spørre eier om ting, men han vet alt.”

(Revisor, partner)

Revisor peker på at det er stor forskjell på dokumentasjon av internkontroll og rutiner. Selv med god intern kontroll der alt er på stell kan det være mangel på dokumentasjon. Revisor snakket videre om hvordan det fungerer ved revisorbytte, og oppdrag fra nye kunder.

“Hvis vi skal ta på oss en ny kunde prøver en å se om en kjenner til de, vi er forpliktet til å sende forespørsel til avtroppende revisor, iht. revisorloven skal da spør om det er noe grunn til å ikke ta imot kunden. Ellers er antihvitvask regelverket sentralt.”

(Revisor, partner)

Revisor er forpliktet til å undersøke nye kunder, blant annet med avtroppende revisor for å sjekke at alt med den nye kunden er slik det skal. Videre stilte vi spørsmål om hvordan de leter etter misligheter i regnskapet i form av røde flagg og/eller signaler.

“Vi kjører noe som vi kaller jet-analyse som er en analyse av data som det kommer mer og mer av med Big data. Vi leter ikke bare etter misligheter, men også feil osv. Med teknologien blir det lettere å håndtere stor data. En kan visualiserer avvik, er det noe som skiller seg ut? Er det noe unormal omsetning i desember? unormal omsetning i forhold til i fjor? (...) Kan måle mot bransje, mot firma i fjor. Blir mye analyser, mye risikovurderingshandlinger. (...) substans handlinger for å bekrefte balansen, slik at en kan vurdere balansepostene.”

(Revisor, partner)

Ved teknologi har det skjedd en utvikling de siste årene som gjør det mer oversiktlig for revisorer i henhold til å visualisere avvik og om det er noe som skiller seg ut. For revisorer vil dette være til god hjelp og bli en del av et sikkerhetsnett. Men det er viktig å poengtere at med ny teknologi kommer også nye måter manipulasjon kan utføres på. Informantene kom med 2 eksempler på signaler/røde flagg.

“Bokført et stort salg, men har ikke fått pengene så det ligger en stor kundefordring i balansen. (...)Se om kundefordringen er reelle. Har en ikke fått pengene etter et par måneder begynner en å se etter hvorfor de ikke har fått pengene.”

(Revisor, partner)

“Et signal kan være en faktura som gjør at en stusser, er det et reelt selskap? Eksisterer ikke selskapet? (...) Ofte et ukjent selskap. (...) Regninger blir fakturert med moms, men vi finner ut at virksomheten ikke er momsregistrert.”

(Autoriserte regnskapsførere)

Informantene peker på at internkontroll er en viktig forebyggende faktor for å kunne redusere risikoen for regnskapsmanipulasjon. En annen viktig faktor vil være å ha en skikkelig ledelse som kan kontrollere at rutiner og internkontroll blir opprettholdt. Da kan internkontroll fungere som et godt hjelpemiddel til å avdekke regnskapsmanipulasjon. Ellers belyser informantene om den teknologiske utviklingen, som da kan gi mer oversikt og visualisere avvik. Likevel kan den teknologiske utviklingen åpne nye muligheter å utføre regnskapsmanipulasjon på.

5 Analyse av funn

Studien vil i dette kapittelet sammenligne de ulike funnene fra dokumentanalysen opp mot funnene fra intervjuene. Videre vil oppgaven koble funnene opp mot teorien som er presentert i kapittel 2 for å se om det er en sammenheng mellom teorien og funnene fra kapittel 4.

5.1 Metoder brukt i rettssakene

Vi vil i dette avsnittet gå nærmere inn på våre funn fra kapittel 4.1 som handler om de forskjellige sakene. Vi har samlet inn de forskjellige metodene som er brukt for å få en oversikt over hvilke metoder som er brukt.

Tabell 2 Metoder brukt.

Schilt 7 metoder ved manipulasjon	Sakene
1.For tidlig inntektsføring	Finance Credit ASA Sponsor Service AS
2.Bokføring av fiktive inntekter	Finance Credit ASA Sponsor Service AS Fast & Search ASA Fesil Lunde Gruppen AS
3.Øke inntekten med engangsgevinster	(Ingen av sakene)
4.Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode	Finance Credit ASA Sponsor Service AS, Fast & Search ASA
5.Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap	Finance Credit ASA
6.Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode	(Ingen av sakene)
7.Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode	Nedre Romerike

Vi ser tydelige den metoden som ble brukt mest er bokføring av fiktive inntekter. Den ble brukt i 5 av de 6 sakene vi valgte. En kunne gjerne argumentert for at Nedre Romerike Vannverk også kunne vært i denne båsen, men grunnet at det i dette tilfelle handler om

fiktive kostnader for selskapet er det metode 7. Dermed blir metoden om fiktive inntekter en stor del av sakene. Vi ser også at for tidlig inntektsføring og flytting av kostnader i inneværende periode til en senere periode er godt representert. Når det kommer til metode 3 og 6 er disse ikke representert i vårt utvalg, som vi kommer til litt senere i avsnittet.

I tilfellene ved Finance Credit ASA, og Sponsor Service AS henger metode 2 og metode 4 sammen. I disse tilfellene har en avgjørende faktor vært det å øke inntekten for å opprettholde covenants fra kreditorer, men med en nedgang i inntekter har det vært nødvendig og flytte kostnader til en senere periode slik at en har klart og opprettholde et positivt driftsresultat. Dette kommer for eksempel frem i Sponsor Service hvor økonomidirektør rapporterer en betydelig risiko i balansen til daglig leder, hvor selskapet må belaste resultatregnskapet med 84,3 mill i avskrivninger i 2002. Ved avskrivninger i denne størrelsen ville det negative resultatet for 2002 ført til lånevilkårene Nordea krevde ikke var tilfredsstillt. Daglig leder svarer i dette tilfelle “tull, flere av prosjektene løper videre” (LA-2011-102774). Ved avlegging av regnskapene til Sponsor Service og Finance Credit var det en stor risiko for selskapene å bli begjært konkurs og insolvent om de ikke tilfredsstilte lånevilkårene. Dette er interessant i forhold til hva revisor pekte på i intervjuet. Hvor revisor forklarer at med den kundeporteføljen de innehar er det ikke mange som trenger å få opp inntekten, med mindre de har som mål og lure banken. Noe som er tilfelle ved begge disse sakene, for om bankene hadde inndratt lånene ville de blitt avslørt i forhold til selskapenes kontantstrøm.

Når en ser på kontantstrømmen til Sponsor Service og Finance Credit var det lite penger som tilfløt selskapene fra de tidlige inntektsføringene. De inntektsførte kontrakter før de ble betalt eller før de ble signert, dette presset på likviditeten til selskapene i form av at det ikke ble noe økning i deres egenkapital. Dette med for tidlig inntektsføring kommenterte revisor i avsnitt 4.2.2 som den metoden som ofte kunne skje. I begge tilfeller betalt selskapene inntektsskatt på opptjent inntekt før kontantstrømmen på kontraktene tilfløt selskapet. Dette kommenterte også revisor i form av at ved å ha inntektene opp må en også betale mer skatt.

Videre belyste Advokat at ved et behov om bedre resultat kan det oppstå transaksjoner mellom nærstående selskaper. Både i Lunde-saken og Finance Credit saken er dette tilfelle i forhold til at det oppsto transaksjoner mellom nærstående selskaper. Det ble i Lunde-saken foretatt flere aksjesalg mellom i konsernet, hvor salgsprisen var langt over kostprisen og den balanseførte verdien. Advokaten påpekte at regnskap effekten ved salget er å vise verdier.

Som for eksempel hadde ikke aksjenes kjøpspris reelle markedsverdi, der morselskapets motiv var å få en positiv effekt på resultatet som advokat påpekte over. Finance Credit saken går ut på mye lignende, men handler i enda større grad om bokføring av inntekter fra nærstående. For eksempel ved avlegging av årsregnskapet for 1999 var det etter påtalemyndighetene angitt at 62% av driftsinntektene til Finance Credit Norge ASA kom fra nærstående selskaper. Dette uten å kommentere i notene hvor mye av salgsinntektene og fordringene som kom fra nærstående selskaper.

Ut i fra studiens utvalg er metode 6 ikke representert. En kan stille seg kritisk til disse funnene, for vi har en tankegang om at disse også forekommer i næringslivet. Men grunnet vårt utvalg av seks saker kan dette være avgjørende faktor som gjør at disse metodene ikke er representert. I tillegg kan en poengtere at disse sakene vi har valgt gjelder større selskap som også kan være en avgjørende faktor. Etersom regnskapsførerne vi snakket med mente at det å skyve inntekter til en senere periode fort var en gjenganger, som gjerne kan ha en sammenheng med kundegruppen deres, som er fokusert på små til mellomstore selskap. En annen grunn til at denne metoden ikke er representert kan ha en sammenheng med at flere av selskapene i vårt utvalg er i en finansiell knipe. Når et selskap allerede sliter økonomisk med likviditetsproblemer og svak kontantstrøm, vil det ikke være gunstig eller mulig å flytte inntekter i nåværende periode til en senere periode.

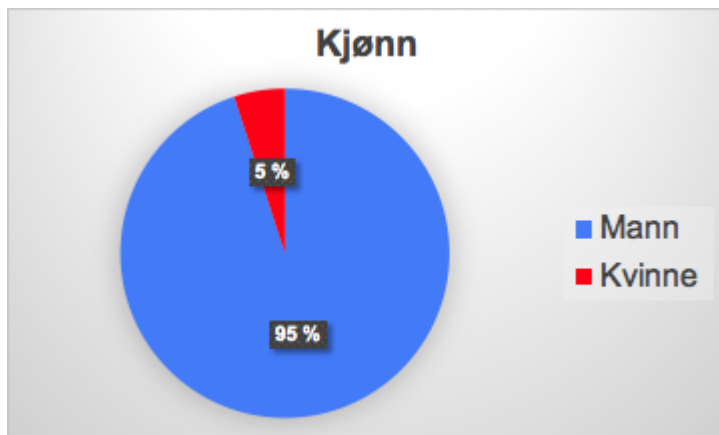
Når det kommer til metode 3 er heller ikke denne representert. Men det kan være muligheter for at denne metoden har hendt i sakene hvor selskapene har prøvd å øke resultatet. Det kan være en sannsynlighet for at selskapene har prøvd å øke resultatene med engangs gevinster en eller annen gang. Men vi kan ikke konkret finne frem til noen eksempler i rettsavgjørelsene som gjør at vi kan avgjøre det.

5.2 Hva kjennetegner gjerningspersonene?

Opgavens forskningsspørsmål handler om hvilke personer som manipulerer. Vi undersøkte i rettsdommene hvem som utførte regnskapsmanipulasjon, medvirkende og andre eksterne parter som var del i dette. Vi fant i 2 av sakene ut at revisorer også ble dømt grunnet dårlig revisjon, disse er også tatt med i utvalget. Utvalget består av 20 personer, som også ble dømt. Videre i avsnittene under går det mer inn på kjønn, alder og stilling.

5.2.1 Kjønn

Ved gjennomgang av dommene har vi undersøkt hvilket kjønn gjerningspersonene er. Av de 20 domfelte var det 19 menn og 1 kvinne. Slik vi ser i Figur 2 under utgjør 95% av utvalget menn og 5% kvinner.

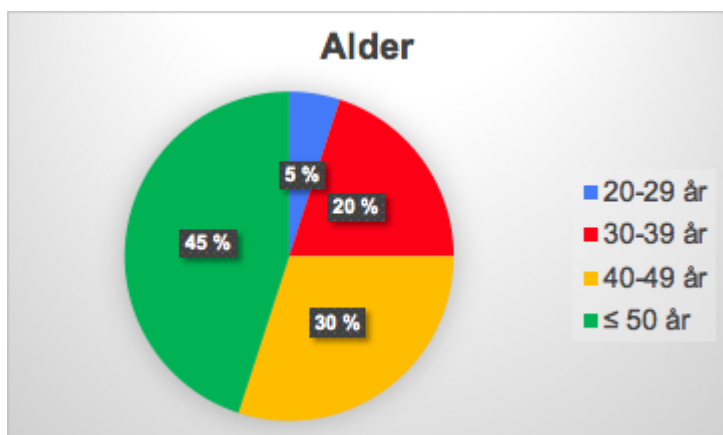

Figur 2 Fordeling av kjønn.

Denne skjeve fordelingen kan ha flere grunner. Først og fremst kan mye pekes på i form av likestilling i lederposisjoner, i forhold til casene så har lovbruddene blitt utført i perioden fra ca 1990-2010. Det har i denne perioden ikke vært noe særlig fokus på at kvinner skal ha lederstillinger, mens det i dagens samfunn er en større utvikling i kjønnsfordelingen i høyere stillinger. Flertallet av informantene har samme ståsted når det kommer til kjønn av gjerningspersonene. Advokaten påpeker også at vi i fremtiden nok vil se en balansering av kjønn.

5.2.2 Alder

Vi har i dommene undersøkt alder på de tiltalte når de kriminelle handlingene ble utført, ved fastsetting av alder kan det derfor forekomme noe avvik. På bakgrunn har vi delt inn alderen i ulike alderstrinn slik som en ser i figuren under.

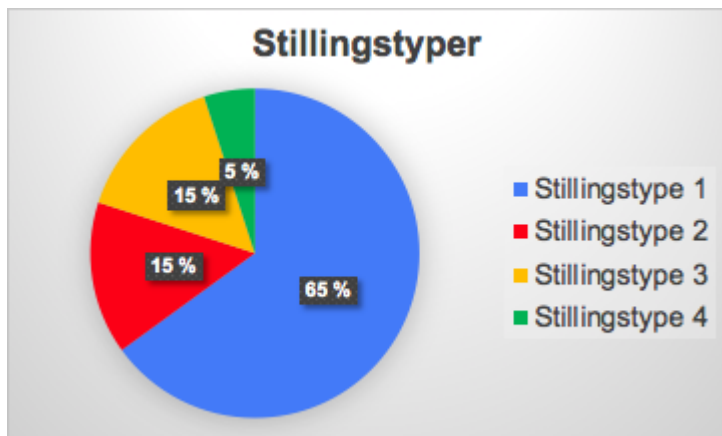

Figur 3 Alder

Slik nevnt ovenfor har vi beregnet alderen til de tiltalte til når de siktede påbegynte de kriminelle handlingene. Vi har da beregnet en gjennomsnittsalder på 46,3 år og en median på 47,5 år. I forhold til alder er det oftest de eldre som innehar de øverste stillingene, gjerne i kombinasjon av større innflytelse og erfaring. Dette indikerer at det ofte er personer som har vært i arbeidslivet en stund. Ut i fra figuren ovenfor er 45% av gjerningsmennene 50 år eller eldre. I vårt utvalg ser en tydelig at den yngre garde er lite representert med bare 5%. Dette er interessant i henhold til informantene sine svar, hvor de hvor trodde den yngre garde var mer representert. Som de begrunnet med lysten til å lykkes blant yngre er større. Likevel spekulerer informantene at der er litt jevnt over og en typisk alder er 30-50 år.

5.2.3 Stilling

Til slutt studerte vi gjerningspersonenes stilling. Vi delte stillingene inn i 4 forskjellige stillingstyper, for å bredere oversikt over de ulike stillingene. Stillingstype 1 har vi definert som tårnene på topp i form av daglig leder, CEO og styreleder. Videre er stillingstype 2 knyttet til høyere stillinger i selskaper som økonomisjef/direktør og senior manager. I stillingstype 3 snakker vi om eksterne parter, og i dette tilfelle er dette revisorer. Mens til slutt har vi stillingstype 4 som vi kategoriserte som vanlige ansatte i en bedrift. Fordelingen av hver stillingstype er presentert i Figur 4.

Figur 4 Stillingstyper

Som en ser ovenfor er stillingstype 1 størst representert med 65%, som utgjør 13 av totalt 20 gjerningspersoner. Både stillingstype 2 og 3 utgjør 15% hver, og er representert med 3 personer. Til slutt har vi stillingstype 4 som utgjør den minste andelen med 1 person og utgjør 5% av utvalget. Informantene sine tanker om stilling stod godt i samsvar med case utvalget, der de var raske i besvarelsen med at risikoen ligger på ledelse nivå. Det handler om at som leder har muligheten til å overstyre kontroller og sitter på makten. Den ene informanten påpeker at det handler om å samle makt på en eller to hender, og bruker et eksempel med eier og daglig leder.

5.2.4 Sammenligning av våre funn mot KPMG sine funn

I innledningen av oppgaven viser vi til en spørreundersøkelse utført av KPMG som går ut på hvem som begår økonomisk kriminalitet. Det verdt å påpeke at denne ikke spesifikt handler om fenomenet regnskapsmanipulasjon, men mer om økonomisk kriminalitet som et vidt område. I KPMG (2016) sin undersøkelse kommer det frem at det hovedsakelig er menn (79%), men andelen av kvinner har økt fra 13% i 2010 til 17 % i 2016. Sammenlignet med våre funn ser vi at det hovedsakelig er menn som er gjerningspersonene. Samtidig ser vi fra deres undersøkelse at andelen kvinner har økt med 4% på 6 år, det underbygger vår og informantens tankegang om at det skjer en utvikling på kjønnsfordelingen i næringslivet.

Det kommer videre frem i KPMG (2016) sin undersøkelse at typisk alder på gjerningsmennene er mellom 36 og 55 år gammel som utgjør 69%. Derimot er vår inndeling inndeling noe annerledes, i form av kategorisering av utvalget. Likevel ser vi klare likhetstegn ved at den største andelen av våre funn ligger i denne aldersgruppen.

Informantene meddelte også at alderen på gjerningspersonene gjerne var mellom 30-50 som også henger godt sammen med funnene over.

KPMG (2016) presenterte også gjerningsmennene stillingsnivå i forhold til at 35% var ansatt på toppledernivå. Våre funn var derimot litt annerledes på stillingsnivå, der gjerningsmenn på toppledernivå utgjorde 65% av utvalget. Ulikheten kan skyldes at undersøkelsen til KPMG er en generell rapport om økonomisk kriminalitet, mens vår studie bygger på et spesifikt emne innen økonomisk kriminalitet. Samtidig har KPMG sin undersøkelse et mye større utvalg fra forskjellige land. Mens våre funn er basert på et mindre utvalg av saker hentet fra Norge.

5.3 Motivasjonsfaktorer

Tidligere i oppgaver har vi presentert funnene våre i forhold til motivasjonen bak utførelsen for regnskapsmanipulasjon i casene og intervjuene. Studien tar utgangspunkt i pkt. 2.6 i teoridelen når vi går dypere inn på hvilke insentiver som ligger bak regnskapsmanipulasjon. I Tabell 3 er sakene inndelt i to deler; egen vinning og virksomhetens vinning, som er utgangspunktet for videre drøfting.

Tabell 3 Motivasjonsfaktor.

Egen vinning	Virksomhetenes vinning:
Nedre romerike vannverk	Lunde Gruppen AS
Fesil	Finance Credit ASA
	Sponsor Service AS
	Fast Search & Transfer ASA

I Nedre Romerike Vannverk og Fesil-saken oppstår det en motivasjon for egen vinning i begge tilfellene. I Nedre Romerike Vannverk har Ivar T. Henriksen misbrukt sin posisjon som administrerende direktør og tappet selskapene for 60-70 millioner kroner. Dette resulterte i personlige fordeler som for eksempel kjøp av flere farmer nede i Sør- Afrika eller ved andre godtgjørelser. Mens det i Fesil saken gikk ut på at A var på jakt etter å få finansiert en hestevogn. Han har ved sin posisjon som styreleder i Y fått med seg daglig leder og økonomisjef i Y til å bidra med manipulasjonen. Manipulasjonen ble utført ved at B som var venn med A kjøpte hestevognen gjennom sitt selskap, kjøpet ble kamuflert gjennom eget selskapet hvor B kjøpte og leide ut brakkerigg til Y. Vi ser i begge disse sakene at insentivene

har vært knyttet til egen vinning på bekostning av selskapet. Gjerningspersonene har begge vært innflytelse rike personer med makt i selskapene i form av stilling.

Motivasjonsfaktorene ved Lunde Gruppen AS, Finance Credit ASA, og Sponsor Service AS gjaldt virksomhetens vinning. Likhetsstegn med sakene er at de alle fikk innvilget kreditt fra kreditorer. Selskapene har måtte forholde seg til lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler, som har skapt rapportering insentiver. Dersom det forekommer et brudd på en eller flere låneklausuler, kan det da føre til flere konsekvenser som reforhandling av avtalen og i verste fall inndragelse av lån, som vi snakket om i pkt. 2.6 i teoridelen. Ved inndragelse av lån kunne det ført til selskapene sin undergang i form av konkurs. En gjenganger i disse sakene har vært preget av et dårlig marked, hvor selskapene har vært under betydelig press i form av inntjening. Dette har dermed skapt insentiver til å øke regnskapsmessig resultat for å imøtekomme krav fra kreditorer. Dette for å få tilstrekkelig lønnsomhet og soliditet.

I Sponsor Service har administrerende direktør Terje Bogen og økonomi direktør Mark Sjuve vært tjent med regnskapsmanipulasjonen igjennom resultatbaserte bonuskontrakter. Ved avleggelse av uriktige regnskaper har de blitt beriket med flere hundre tusen i resultatbasert bonus, mens administrerende direktør også har fått utbytte på flere hundre tusen grunnet uriktige regnskaper som har vist en høyere inntjening enn realiteten tilsa. Mens på den andre siden har også Sponsor Service hatt lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler som de har vært nødt til å oppfylle. Som vi kommenterte i pkt. 5.1 ville Sponsor Service ved å ta en riktig avskrivning på 83,4 millioner ha brutt covenants på lånevilkårene til Nordea. Grunnet de regnskapsbaserte låneklausulene har det for administrerende direktør vært et insentiv å manipulere regnskapet for å imøtekomme kravene fra Nordea. Ellers peker retten (LB-2006-146429) på at det aldri har vært planlagt eller gjennomført noen handlinger på å ta penger ut av selskapet. Ut ifra det vi har kommentert har insentivet vært fortsatt drift for selskapet. For å hente penger har selskapet manipulert regnskaper som interessenter har tatt utgangspunkt i, som med lån fra Nordea og ved henting av penger fra emisjoner. Når det kommer til emisjoner har administrerende direktør selv stilt med flere millioner.

Videre ved Fast Search & Transfer ASA som var et selskap i stadig utvikling. Selskapet hadde inntektsvekst på over 50% 4 år på rad, og nådde en milepæl med en omsetning på 1 milliard NOK på rekordtid. De var et konsern som var børsnotert og aksjekursens vekst var viktig for selskapet. Det kan henvises til teorien i pkt. 2.6 om markedsbaserte insentiver som

da blir assosiert med aksjebasert avlønning og målrapportering. Målrapportering baserer seg på antagelsen om at aksjemarkedet er fiksert på enkelte resultatstørrelser, eks. om resultatet er positivt, hvorvidt om det er høyere enn fjorårets, og hvordan det innfrir forventningene til for eksempel analytikerne. (Baksaas og Stenheim,2020, s .444). Ved at selskapet ikke innfridde forventningene til markedet kunne de blitt straffet på børsen med kursfall. Dette ga da Fast-konsernet insentiver til å manipulere regnskapet med “ikke reelle” avtaler, slik at markedets oppfatning av konsernet hadde en jevn og stigende kurve.

Ellers er det viktig å få frem at i flere av disse sakene har daglig ledere vært med i opprettelsen og oppbyggingen av selskapene. Med å ha vært med fra starten har de gjerne investert egne penger i selskapet, men de har også vært tjent med å ha eierandeler i form av egen berikelse som ved økning av formue. Gjerningspersonene har også fått sosial prestisje grunnet at selskapene har levert gode resultater i flere år.

Det kommer frem i intervjuene at på den ene siden handler det om insentiver til å oppnå personlig fordeler av selskapet. Ved måloppnåelse blir det utbetalt bonus og utbytte. Mens det på den andre siden er motivasjonsfaktorer knyttet til selskapet, som å pynte på resultatet. Flere viktige faktorer bak regnskapsmanipulasjon kan være knyttet til det med lån og låneavtaler, men også manipulasjon «for the sake of the company». Det vil si manipulasjon som utføres slik at selskapet enda kan fortsette driften gjerne ved å opprettholde covenants og få innvilget nye lån.

Ut ifra funnene fra casene og intervjuene ser vi klare likhetstrekk både med manipulasjon for egen vinning, men også manipulasjon for selskapets beste. Mye av manipulasjonen er bygget på press som lånevilkår eller fra andre interessenter. Press fra andre interessenter kan forekomme internt ved press og forventninger fra eiere/ledelse, som det såkalte prinspal-agent-problemet. Samtidig kan det oppstå et eksternt press fra markedet om utvikling og gode regnskapstall, dette gjelder spesielt for børsnoterte selskaper.

Det er også interessant at dårlige markeder og nedgangstider kan gi insentiver og være en stor bidragsyter til at regnskapsmanipulasjon forekommer i næringslivet. Det med at selskaper har vært vant med å ha en god inntjening til og plutselig ikke få penger inn virker i disse sakene til og slå negativt ut. Det blir litt som informantene snakket om i forhold til å pynte på resultatet og vise et misvisende regnskap. Som vi ser i Sponsor Service ble det misvisende regnskapet brukt til å få lån, men også til å hente penger i markedet i form av aksjeemisjoner.

Det er også verdt å legge merke til at det i noen situasjoner i næringslivet handler om egen vinning i form av å ta penger ut av selskaper.

5.4 Hvordan avdekke og forebygge regnskapsmanipulasjon?

I problemstillingen vår har vi et punkt som går ut på hvordan regnskapsmanipulasjon kan avdekkes. Vi mener at forebygging og avdekkingen går ut på mye av det samme og velger da å ta det under samme punkt. Under i tabell 3 har vi presentert hvordan regnskapsmanipulasjonen har blitt avdekket i de forskjellige sakene.

Tabell 4 Type avdekking.

Saker	Type Avdekking
Finance Credit	Media, tips fra tidligere ledere i selskapet
Sponsor Service AS	Media
Fast Search & Transfer ASA	Feil publisering, rykter, varsling
Fesil saken	Regnskapsmedarbeider
Nedre Romerike vannverk	Tips fra entreprenør som Aftenposten fulgte opp
Lunde saken	Insolvens begjæring ved dårlig likviditet og arbeidskapital. Anmeldelser.

Ut ifra våre funn knyttet til avdekkingen av de forskjellige sakene i punkt 4.1 ser vi klart at flertallet av sakene ble avdekket via media, hele 4 av 6 saker ble avdekket ved hjelp av media. Viktige faktorer for media vil være i form av tips og rykter. I henhold til tips og rykter kan dette komme fra tidligere ansatte, konkurrenter og andre ulike kilder. Informantene påpekte også at media kan ha en rolle, men at det ofte er knyttet til de store mediehusene med kompetanse. Noe som også er tilfelle i disse sakene hvor Aftenposten, Kapital og Dagens Næringsliv har vært en del i avdekking prosessen. Når vi snakker om de store mediehusene handler dette først og fremst om de mediehusene med mest ressurser, og som har muligheten til å undersøke dypere.

I Lunde-saken slet selskapet med likviditeten og deres betalingsevne som gjorde det vanskelig å videreføre driften. Ved at de hentet likviditet fra nærstående selskaper til morselskapet, ved aksjesalg mv. stod disse underkonsern selskapene i fare til å bli erklært insolvent, som førte til flere konkurser. Lunde-Gruppen hentet også likviditet og kapital fra andre deleide selskaper utenfor konsernet, som da førte til anmeldelser. Økokrim tok saken videre og avdekket da konsernets regnskapsmanipulasjon.

Ved Fesil-saken ble manipulasjonen avdekket av at regnskapsfører i selskap Z søkte veiledning hos selskapets revisor om vedrørende det ene prosjektet til selskapet. Revisor undersøkte da videre og kalte daglig leder inn til møte. Dette er et interessant funn som en kan sammenligne med intervjuene. I intervjuene kommer det frem at ved mistanke av regnskapsmanipulasjon vil en undersøke videre, og gjerne stille kritiske spørsmål til daglig leder. Videre i Fesil-saken på grunnlag opplysninger gitt fra daglig leder meldte revisor noen dager senere fratreden og varslet Økokrim.

Som vi har sett nå i forhold til hvem som har avdekket de forskjellige sakene i vårt utvalg, er det flere parter som kan ha en finger med i avdekking prosessen. Generelt kan media spille en viktig rolle, det samme ser vi med revisorer og regnskapsførere. Når det kommer til Økokrim er de gjerne det andre leddet i avdekkingsprosessen som gjerne tar over stafettpinnen etter at deler av en sak er avdekket. Dette gjenspeiler de seks sakene i vårt utvalg, hvor forhold ble rapportert inn til Økokrim og de tok over. I forhold til informantene mener de at også Skatteetaten spiller en viktig rolle, hvor de også avdekker en del. Men i Skatteetatens tilfelle er dette ofte knyttet til mindre selskap som revisor i intervjuet påpeker.

Det å være oppmerksomme på signaler og røde flagg kan også være en faktor i en avdekking prosess. Som vi har presentert i punkt 2.7 i teoridelen viser vi til en klassifisering av ulike signaler. Ut ifra våre funn fra case-utvalget kan vi vise flere eksempler til de signalene vi presenterte. Vi skal nedenfor redegjøre for noen eksempler:

Når det kommer til personrelaterte signaler handler det om en persons uttrykte holdning og dens observerte atferd. I våre funn fra casene peker mye mot autoritære ledere med dårlig evne til å tåle kritikk. De tåler i bunn og grunn ikke noe form for nei, som for eksempel i Sponsor Service hvor det for Terje Bogen ble et mønster å komme opp med nye muntlige avtaler som et svar på at avskrivning/tilbakeføring av kontrakter det ikke ble noe av.

Videre observeres det eiendomsrelaterte signaler ved case-utvalget, som går ut på verdioverføringer uten legitimt grunnlag. Som enten kan være salg av varer eller aksjer til under eller overpris. Et godt eksempel på dette var i Lunde-saken, der underkonsern kjøpte aksjer fra morselskapet til overpris, slik at morselskapet fikk mer likvide midler. Slike verdioverføringer indikerer da røde flagg og signaler en kan være oppmerksom på.

Det forekommer også systemrelaterte signaler ved alle sakene vi har sett nærmere på. Dette går ut på svake kvalitet i systemer og rutiner, som skaper mislighets muligheter for en person som er tilbøyelig til å utnytte. Dette ser vi for eksempel i Nedre Romerike Vannverk hvor administrerende direktør Ivar T. Henriksen har utnyttet et svakt styre som ikke har stilt seg kritiske nok til hans handlinger. Som det kommer frem i tingretten (TNERO-2007-32162) var Ivar T. Henriksen en dynamisk leder som var opptatt av å handle og få ting gjort enn å ha det formelle forhold på plass. Han har utnyttet tilliten med posisjonen sin og lurt styrets svake kvalitetskontroll og rutiner.

Det siste punktet handler om transaksjonsrelaterte signaler som er et hjelpemiddel for å identifisere signaler vedrørende mislighet i en virksomhet. Det går ut på å analysere og gjøre vurderinger til hvilke misligheter virksomheten mest sannsynlig er utsatt for, gjerne ved bruk av revisjonsverktøy. Fra intervjuene nevner revisor at de gjennomfører “jet-analyser” som er en analyse av data fra regnskapet. Med denne teknologien belyser revisor at mulighet for å visualisere avvik og se om det er noe som skiller seg ut. For eksempel ved Finance Credit hvor de hadde store summer kundefordringer som aldri ble betalt. Men med ny teknologi kommer det også nye muligheter for manipulasjon.

Ut i fra de fire signalene over er dette faresignaler i regnskapet om at det kan foreligge misligheter ved blant annet regnskapsmanipulasjon. Disse signalene er ment for å være et hjelpemiddel for å vise til røde flagg i prosessen med avdekking. Det hele handler om å være oppmerksom, være kritisk og ha i bakhode at regnskapsmanipulasjon kan forekomme. En viktig faktor i en virksomhet for å oppdage faresignaler er bedre internkontroll, som vi skal gå mer inn på i neste avsnitt.

Når en ser på hvordan en kan avdekke, kan forebyggende tiltak fange opp mye av misligheter og regnskapsmanipulasjon i en virksomhet. Ved forebyggende tiltak kan vi nevne flere faktorer som kan ha en rolle, som internkontroll, styret og rutiner. Mye av det går ut på det samme, for har en ikke et godt styre/leder, vil en nok heller ikke ha en god internkontroll. Som Moen og et al. (2018, s. 67) forklarer er internkontroll et verktøy for å sikre at fastsatte mål nås, at ressurser blir brukt på en god måte, rapporteringen er pålitelig og at lover og regler overholdes. Jo bedre internkontroller et selskap innehar jo enklere vil det være å oppdage signalene som vi snakket om over.

Informantene påpeker at intern kontroll har en stor betydning i de forebyggende tiltakene og belyser også at ved god internkontroll er viktig i forhold til avdekkingen. Internkontroll kan resultere i en bedre oversikt og gjennomsiktighet over firmaets handlinger og transaksjoner. Eksempelvis hvor eiendeler befinner seg eller kontroll over faktureringsprosessen. Det understrekes likevel fra revisor at det er stor forskjell på dokumentasjonsnivå til de enkelte virksomhetene. Ved dårlig dokumentasjonsnivå betyr det nødvendigvis ikke at virksomhetene har dårlig internkontrollsystemer, og systemer i bedriften. Revisor forklarer videre at det kan forekomme at kundegruppen deres ikke har et eneste kontrollspor, men har full oversikt over bedriften selv uten dokumentasjon. Revisor peker også at det kan gi en trygghet for de ansatte som arbeider i en virksomhet som innehar god intern kontroll. Denne tryggheten kan gi opphav til et positivt og strukturert miljø til hvordan ting skal utføres. Det er også verdt å nevne at Advokat forklarer at et klart og konsekvent skatte- og avgiftssystem kan være med på å unngå manipulasjon.

Som nevnt ovenfor i forhold til faktureringsprosessen kommer det frem i intervjuet med regnskapsførerne at en forebyggende faktor for selskaper kan være i form av å ha flere ansatte som godkjenner fakturaer. Med å ha flere ledd i prosessen av fakturaer kan dette hindre at alt ved fakturaer faller på en person. For eksempel som skjedde i Nedre Romerike Vannverk-saken hvor den interne organiseringen i NRV og RA2 var lagt opp til at Ivar T. Henriksen var den eneste som utførte reell kontroll av økonomi, regnskapsførsel og budsjettoppfølging. Han har med det hatt full kontroll over fakturaene som er kommet inn til selskapet, hvor det har vært lett for han å godkjenne de fiktive fakturaene. Om det i styrene til selskapene hadde blitt opprettet strengere rutiner og regler knyttet til denne biten ville det nok spart selskapene og innbyggerne for flere titalls millioner. Det blir litt som advokat påpekte i intervjuet i forhold til det med styrer. Om styrene i NRV og RA2 hadde stilt mer kritiske spørsmål og opprettet bedre rutiner innad i selskapene, er det en stor mulighet for at de hadde lukket mulighetene for Ivar T. Henriksen å tappe selskapene.

Kort oppsummert ser vi at det flere personer som har en rolle i avdekkingen av regnskapsmanipulasjon. I vårt utvalg som er litt større selskap ser vi at media har en rolle og spesielt i form av de største mediehusene. Internkontroll har en sentral rolle i både avdekking og forebygging. Et godt styre med kritiske holdninger med gode innarbeidet rutiner innad i bedriften er en forebyggende faktor i lag med internkontroll.

6. Avslutning

6.1 Oppsummering

Formålet med denne oppgaven har vært å få en dypere forståelse innenfor fenomenet regnskapsmanipulasjon. Ut i fra hva vi ville undersøke fikk vi følgende problemstilling:

Hvordan utføres regnskapsmanipulasjon, hva er motivasjonen og hvordan kan en avdekke det?

Studien startet med en teoridel, hvor vi belyste aspektene med regnskapet, og dets formål. Videre definerer vi hva regnskapsmanipulasjon er og generell teori innenfor temaet. Som vi har nevnt flere ganger tidligere har metodene til Schilit & Perler en stor del i oppgaven vår, dette i form av hvilke metoder som er brukt i de ulike sakene. Da ønske var å få en dypere innsikt i relevant teori som var knyttet til studien vår, før vi gikk inn på besvarelse av problemstillingen.

Ved at vi har hatt et ønske om å få en bredere forståelse har vi derfor også brukt intervjuer med yrkesgrupper som har en tilknytning til fenomenet. Med intervjuene har informantene gitt oss en bedre forståelse, og vi har med det fått fenomenet knyttet opp mot næringslivet på en annen måte. Vi sammenlignet funnene fra rettsavgjørelsene mot funnene fra informantene og mot teori.

6.2 Konklusjon

Vi har valgt noen av de mest kjente sakene som handler om regnskapsmanipulasjon i Norge. Våre funn knyttet til disse sakene er at metode 2 bokføring av fiktive inntekter og metode 4 flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode er de 2 metodene som er benyttet mest i vårt utvalg. Det er i 5 av 6 saker brukt metoder for å øke resultatet enten i form av å øke inntekten eller ved å redusere kostnader. Mye av dette kan knyttes opp mot at i 3 av sakene var konkurs et faktum om det ikke ble manipulert inn fiktive inntekter eller ved å flytte kostnader til en senere periode. Det ble presentert misvisende regnskaper til kreditorer og andre interessenter i forhold til selskapets reelle situasjon.

En typisk person som utfører regnskapsmanipulasjon i våre funn viser til menn med en gjennomsnittsalder på 46,3 år som innehar lederstillinger. Ved å inneha en lederstilling har gjerningspersonen vært i en posisjon med tillit og makt, hvor de har muligheten for å overstyre kontroller. Under perioden 1990-2010 har flertallet av lederstillinger vært menn, men i dagens samfunn er det en utvikling i likestillingen mellom kjønn på ledelsesnivå. Når det kommer til alder, har ofte yngre personer ikke samme mulighet til å manipulere regnskap ettersom de ofte ikke innehar høye lederstillinger. Dette selv om en er motivert. Noe som vi også har observert i sakene er at gjerningspersonene ikke har handlet alene, hvor det har vært 2 eller flere parter knyttet til manipulasjonen. Det er verdt å understreke at ved utførelse har de vært avhengige av hverandre, da mye handler om å samle makt på flere hender. Vi fant også frem til at noen av gjerningspersonene har vært med fra starten av og bygget opp selskapet.

Ved at gjerningsmennene har vært med å bygge opp selskapet fra starten kan det ha gitt dem insentiver til å holde selskapet i livet. På den ene siden kan motivasjonen bak regnskapsmanipulasjonen være knyttet til egen vinning, der hensikten er måloppnåelse eller oppnåelse av personlige fordeler på bekostning av selskapet. Med måloppnåelse kan det føre til utbetaling av utbytte og bonus. På den andre siden kan det være knyttet til selskapenes overlevelse. I flertallet av casene har selskapene vært i tøffe perioder med nedgang i markedet og hatt problemer økonomisk. Samtidig som selskapene har vært i en vanskelig periode har de også vært presset fra kreditorer og deres lånevilkår. Dette ga sterke insentiver til å manipulere regnskapet for å villedde kreditorene, slik de kunne opprettholde selskapets drift.

Når det kommer til hvordan regnskapsmanipulasjon blir avdekket er det flere som kan inneha en viktig del i denne prosessen. Basert på våre funn hadde de store mediehusene en viktig rolle, hvor de ved hjelp av tips, rykter og varslere skapte oppmerksomhet rundt ulovlighetene utført av selskapene. Publisiteten førte til at Økokrim tok opp stafettpinnen videre og gravde dypere ned i selskapenes regnskap. Videre ved den ene saken var regnskapsfører kritisk til et enkelt prosjekt og kontaktet selskapets revisor. Det er et godt eksempel på hvordan en kritisk holdning kan være til hjelp i forhold til avdekking.

Andre forhold som kan være til hjelp i forhold til avdekking er forebyggende tiltak. Forebyggende tiltak er i forhold til internkontroll som innføres av selskapene selv.

Internkontroll kan resultere i en bedre oversikt og gjennomsiktighet over firmaets handlinger og transaksjoner. Som igjen vil føre til at virksomheter enklere kan oppdage signaler på økonomiske misligheter og regnskapsmanipulasjon. Det også viktig å peke på at en god internkontroll innehar gode rutiner, dokumentasjon, systemer og trygghet for ansatte. Men for at det skal foreligge en god internkontroll i et selskap må det være et kompetent styre eller ledelse, som har kritiske holdninger og et sterkt ønske om at selskapet har skikkelige rutiner. Om et selskap har god internkontroll og skikkelige rutiner vil en lettere nå fastsatte mål, ressurser bli forvaltet på en god måte, pålitelig rapportering og oppfyllelse av krav i lover og regler.

Noe som er undervurdert i denne sammenhengen ved utførelse av regnskapsmanipulasjon er at den etiske holdningen til gjerningspersonene er svært utslagsgivende. Ved å ha de rette etiske verdiene kan en inneha det beste forsvaret mot manipulering. Selv om mulighetene ligger til rette for å utføre regnskapsmanipulasjon, velger en spesifikt å avstå fra muligheten grunnet gode etiske verdier og holdninger.

Avslutningsvis i vår studie kan vi konkludere med at regnskapsmanipulasjon utføres med fiktive inntekter og flytte kostnader fra inneværende periode til en senere periode. Personene som utførte regnskapsmanipulasjon er eldre menn i lederstillinger som sitter på makt og tillit. Motivasjonsfaktoren bak utførelsen er knyttet til egen eller virksomhetens vinning. Med god forebygging i selskaper vil en hindre manipulasjonen.

6.3 Forslag til videre forskning

Vår studie har tatt utgangspunkt i 6 av de mest kjente regnskapsmanipulasjonssakene i Norge, hvor vi har studert hvordan manipulasjonen utføres, hva motivasjonen er og hvordan en kan avdekke det. Forslag til videre forskning ville vært og tatt utgangspunkt i et større case-utvalg for å få inn aspekter fra mindre selskaper. Som også ville vært interessant og sammenlignet mot informantene våres svar. Grunnet deres kundeportefølje og erfaring med små til mellomstore selskap.

Det hadde også vært i vår interesse å vise til flere informanter som har enda mer kunnskap innenfor regnskapsmanipulasjon. Som for eksempel med Økokrim som spesialiserer seg på

økonomisk kriminalitet, og få deres refleksjoner rundt fenomenet regnskapsmanipulasjon i forhold til vår problemstilling.

Referanser

Baksaas, K. M., Stenheim, T., & Keeping, D. (2020). *Regnskapsteori* (2. utgave.). Cappelen Damm akademisk.

Berg Olsen, A (2007). *Økonomisk kriminalitet: Avdekking, gransking og forebygging* (1. utgave). Universitetsforlaget. Oslo.

Bokføringsloven.(2004). Lov om Bokføring (LOV-2004-11-19-73). Lovdata.
<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2004-11-19-73>

Dahl, S. G., Hafstad, A. & Magnussen, A. E. (2005). *Vannverksskandalen på Romerike:Metoderapport til SKUP 2005*.
<https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2005-12%2520Vannverksskandalen%2520p%25c3%25a5%2520Romerike.pdf>

Finance Credit. (2020, 31. Oktober). I Wikipedia.
https://no.wikipedia.org/wiki/Finance_Credit

Fremmerlid,T. & Henriksen, T. (2005, 26.Oktober) *Serverte rådyrt vann*. Romerike Blad, Lokale nyheter. <https://www.rb.no/lokale-nyheter/serverte-radyrt-vann/s/1-95-1799111>

Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg., p. 462). Fagbokforl.

Heskestad, S. (2015). Resultatskvalitetsanalyse, røde flagg og driftsinntekter. *Revisjon og Regnskap*. 2015(Utgave 8).
<https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/8-33-40.pdf>

Hustad, P. (Voice). (09.03.2021). MillionSvindelen[Episode i TV-serie]. K. Hersoug (Produsent), *Forbrytelsene som rystet Norge*. Discovery.
<https://www.discoveryplus.no/programmer/forbrytelsene-som-rystet-norge>

Hvitvaskingsloven. (2018). Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. (LOV-2018-06-01-23). Lovdata.

<https://lovdata.no/pro/NL/lov/2018-06-01-23>

Langli, J. C. (2016). *Årsregnskapet* (10. utg., p. 805). Gyldendal.

Lorentsen, H. M. (2011, 12. Februar). Betalte ikke for luksusleilighet. *NRK Rogaland*.

<https://www.nrk.no/rogaland/kjopte-luksus-like-for-konkursen-1.7504977>

Kinserdal, F. (2017). Hva er regnskapsmanipulasjon, og hvordan kan den best avdekkes?.

Magma, Årg 20 (nr 1), 69-78

https://www.magma.no/hva-er-regnskapsmanipulasjon-og-hvordan-kan-den-best-avdekkes1?fbclid=IwAR3cTmOhy5ST6jsATuVTcf_bBtk84Wjp2EZaYxqp3e1mGmlBbkSizcWKJCs

KPMG. (2016, 24. august). *Hvem begår økonomisk kriminalitet*.

<https://home.kpmg/no/nb/home/nyheter-og-innsikt/2016/08/hvem-begar-okonomisk-kriminalitet.html>

Lovdata. (u.å.). *Om Lovdata*. Hentet 5.mai 2021 fra https://lovdata.no/info/om_lovdata

Moen, T. G., Havstein, B. & Kvalvik, K. (2018). *Regnskapsorganisering* (7.utg). Cappelen Damm Akademisk.

Nedre Romerike Distriktsrevisjon (30.05.2007). Rapport: Etter Granskingsoppdrag fra styrene i Nedre Romerike Vannverk AS(NRV) og AS Sentralrenseanlegget RA-2 (RA-2). (Versjon II).

https://fido.nrk.no/6501c4dde7a7c3bc5ac485ca56f6bffe90683da29246591a871359d57b4daffe3/Granskningsrapport_NRV_RA2.pdf

Nygaard, L. E. (2004). *Da Bogen brakk nakken*: Metoderapport for artikler publisert i Dagens Næringsliv i tidsrommet desember 2002- desember 2003.

<https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2003-02%2520Da%2520Bogen%2520brakk%2520nakken.pdf>

Prop. 117 L (2009-2010). Endring i regnskapsloven og enkelte andre lover (foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon) . Finansdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Prop-117-L-2009-2010/id602941/>

Regnskapsloven.(1998). Lov om årsregnskap (LOV-1998-07-17-56). Lovdata.

<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1998-07-17-56>

Revisjon.no. (u.å.). *Regnskapsprinsipper*. Hentet 30.Januar 2021

http://www.revisjon.no/spesielle_tema_regnskap/cms/138

Schilit, H. & Perler, J. (2010). *Financial Shenanigans* (3 utg.) McGraw-Hill

Straffeloven.(2005). Lov om straff (LOV-2005-05-20-28). Lovdata.

<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2005-05-20-28>

Stenheim, T., Sundkvist, C. H. & Opsahl, A. (2017). Hva menes med regnskapskvalitet. *Magma*, Årg.20(nr 1) , 64-68.

<https://www.magma.no/hva-menes-med-regnskapskvalitet1> Hentet : 26.01.2021.

Økokrim. (2017, 28.juni). Regnskapskriminalitet.

<https://www.okokrim.no/regnskapskriminalitet.422273.no.html>

Vedlegg

Vedlegg 1.

Spørsmål intervju:

Start:

- Antall års erfaring?
- Hvilke Arbeidsoppgaver og ansvarsområder har du?

Hoveddel:

- Hva mener du regnskapsmanipulasjon er? Har du en definisjon?
- Hvor går grensen mellom bevisst manipulering og ubevisste feil?
- Har du arbeidet med saker der regnskapsmanipulasjon har vært inkludert?

- Hvilke handlinger vil du/virksomheten din gjøre når dere oppdager eller mistenker at det er regnskapsmanipulasjon involvert?
- Hvordan vil dere jobbe videre da?
- Har virksomheten dine rutiner for å kunne oppdage misligheter som regnskapsmanipulasjon?

Vi har i vår oppgave tatt utgangspunkt i Schilit & Perler sine syv metoder, mener du disse er gode nok til å forklare fenomenet? (Se vedlegg)

- Er det noen av disse som du kjenner til?
- Hvilke regnskapsmanipulasjons metoder tror du/dere blir brukt mest?
- Mener du disse metodene er dekkende?
- Mener du det finnes flere metoder?

Motivasjon:

- Hva mener du om hva som kan være motivasjonen bak regnskapsmanipulasjon?
- Hvorfor tror du regnskapsmanipulasjon oppstår?
 - Hvilke insentiver?
- Hvem tror dere er de vanligste personene til å utføre manipulasjon?
 - Type alder?
 - Stilling
 - Mann/Kvinne?
 - Utdyp svar

Avdekking og forebygging:

- Hva mener du kan være gode tiltak en virksomhet kan benytte for å unngå regnskapsmanipulasjon.

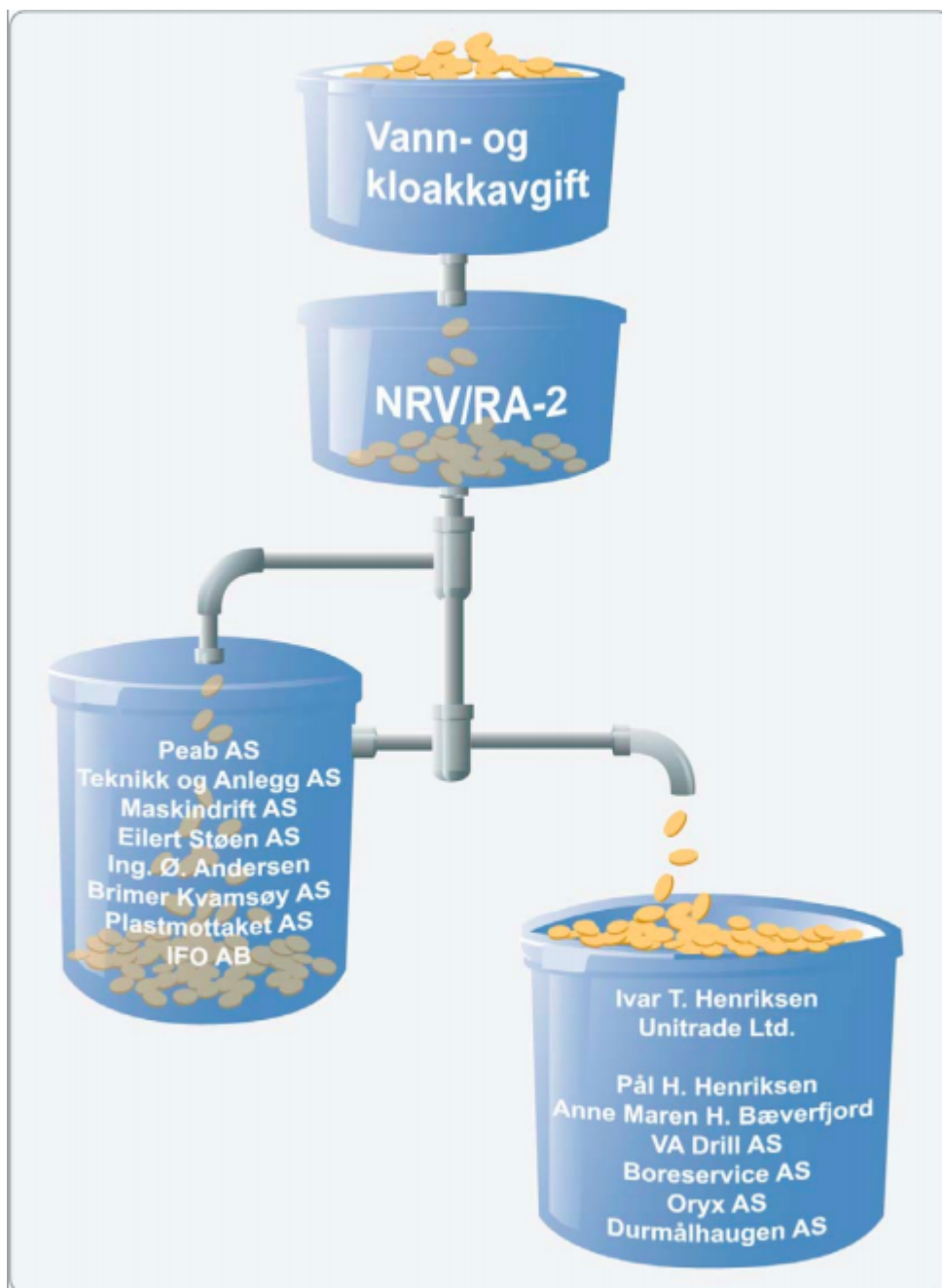
- Hvordan leter du etter misligheter i regnskapet
 - Er det noen røde flagg som skiller seg ut, eller du ser ekstra etter?
 - Signaler?
- Hvilke erfaringer har du med forebyggende tiltak som f.eks internkontroll?
- Hvem mener du er den vanligste personen til å avdekke, og varsle?
 - Feks:
 - ❖ Media sin rolle?
 - ❖ Medarbeidere?
 - ❖ Konkurrenter?
 - ❖ Rykter?

Til slutt:

- Har du noen flere tanker å komme med som omhandler regnskapsmanipulasjon?

Vedlegg 2

Illustrasjon av hvordan penger ble tappet fra Vannverket.

(Nedre Romerike Distriktrevisjon, 2007, s. 11)